

TÜRKİYE'DE AKTİF YAŞLANMA ENDEKSİNDE 2008-2020 DÖNEMİNDE YAŞANAN DEĞİŞİM: AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME*

Şebnem BEŞE CANPOLAT¹
Enver TAŞTI²

Öz

Türkiye'de nüfusun yaşlanmasının, zaman içinde çalışma hayatı, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim alanlarında etkilerinin olması beklenmektedir. Türkiye'de olduğu gibi dünya genelinde yaşlanan nüfusa yönelik olarak bazı tedbirlerin alınması, özellikle beklenen ömrün uzamasıyla birlikte kişilerin ileri yaşlarda da çalışma hayatında tutulması, yaşam kalitelerinin artırılmasına yönelik politikalar önem kazanmıştır. Avrupa Birliği'nde aktif yaşlanma, bir politika aracı olarak kullanılmakta olan Aktif Yaşlanma Endeksi (AYE) tarafından izlenmektedir. Bu çalışmanın temel amacını, Türkiye için AYE ve bu endeksi oluşturan alan endekslerinin ilk kez 2008-2020 dönemi için hem toplam hem de cinsiyet bazında hesaplanması oluşturmaktadır. Mevcut veri kaynaklarının, endeks değerlerinde zaman içinde meydana gelen değişimin incelenmesi ve Türkiye'de yaşlıların potansiyellerini kullanma konusunda gelişmeye açık alanların belirlenmesi de çalışmanın diğer amaçları arasında yer almaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre Türkiye'nin genel AYE puanında son 12 yılda 6,5 puanlık bir artış meydana gelmiştir ve bu ilerleme, özellikle AB ortalamasındaki gelişimle karşılaştırıldığında oldukça olumlu bir değişimi göstermektedir. Genel AYE değerlerinde iyileşmeye katkısı olan alanlar sırasıyla, 11,3 puan ile "sosyal katılım" alanı, 9,7 puan ile "bağımsız, sağlıklı ve güvenli yaşam" alanı ve 6,1 puanlık artış ile "aktif yaşlanma için kapasite ve elverişli ortam" alanı olmuştur. Türkiye'de yaşlı nüfusun yetenek ve potansiyelinden en az yararlanan ve önlem alınması gereken alanın istihdam alanı olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aktif Yaşlanma Endeksi, nüfusun yaşlanması, demografik dönüşüm, istihdam, topluma katılım, aktif yaşlanma

* Çalışmada ifade edilen görüşler tamamen yazara ait olup Türkiye İstatistik Kurumunu bağlamaz.

¹ Dr., Türkiye İstatistik Kurumu Uzmanı, TÜİK, E-posta: sebnemcanpolat888@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8988-0344

² Türkiye İstatistik Kurumu Uzmanı, TÜİK, E-posta: tasenver@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3460-3355

BEŞE CANPOLAT, Ş., TAŞTI, E.(2022). Türkiye'de Aktif Yaşlanma Endeksinde 2008-2020 Döneminde Yaşanan Değişim: Avrupa Birliği Ülkeleri İle Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 22(56), 443-499 DOI:10.21560/spcd.vi.1074414

THE CHANGE IN THE ACTIVE AGEING INDEX IN TÜRKİYE IN THE 2008-2020 PERIOD: A COMPARATIVE ANALYSIS WITH EU COUNTRIES

Abstract

It is expected that an ageing population in Türkiye will have certain effects in the fields of working life, social security, health and education over time. Taking some measures for the aging population in the world have gained importance with increase in life expectancy such as keeping people in working life at older ages, policies to increase their quality of life. Active aging in the European Union has been monitored by the Active Aging Index (AAI) that has been used as a policy tool. The main purpose of this study is to calculate the overall AAI and the sub-indexes of Türkiye for the 2008-2020 period for the first time. Another purposes of this study are to analyze the existing data sources and the changes in the index values for Türkiye. According to the results of this study, there has been an increase with 6.5 points in Türkiye's overall AAI score for last 12 years. This progress indicates a very positive change in, especially when compared with the improvement in the EU average. It is observed that the domains contributed to the improvement in overall AAI value, are "Social participation" with 11.3 points increase, "Independent, healthy and secure living" with 9.7 increase points and "Capacity and enabling environment for active ageing" with 6.1 points increase, respectively. The domain where the capability and potential of the elderly population in Türkiye is utilized the least and which needs to be taken precautions, is the employment domain.

Key Words: *Active Ageing Index, population ageing, demographic transition, employment, social participation, active ageing*

GİRİŞ

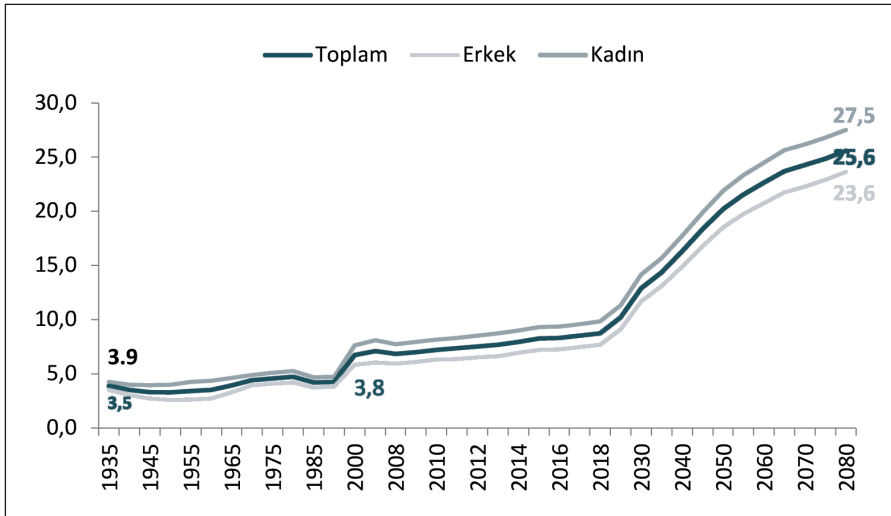
Yaşlılık, toplumlara, kültürlere, ülkelere ve zamana göre değişim gösteren bir olgudur. Belirtilen bu boyutlarda tanımını değişim göstermekle birlikte günümüzde özellikle gelişmiş ülkelerde sürekli azalan doğurganlık hızlarıyla birlikte üzerinde tartışılan ve araştırma yapılan bir konu haline gelmiştir. Uluslararası kuruluşlar tarafından insan ömründe yaşlanma ile ilgili getirilen birkaç kronolojik sınır bulunmakta olup bunlardan en yaygın kullanılanları 60 ve 65 yaştır. Birleşmiş Milletler 60 ve daha yukarı yaştakileri “yaşlı” olarak nitelendirmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) resmi istatistiklerinde yaşlı nüfus, Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından kabul edilen sınır olan 65 ve daha yukarı yaştaki bireyler olarak tanımlanmaktadır (Canpolat, 2019).

Nüfusun yaşlanması iki şekilde meydana gelmektedir: Yapısal yaşlanma ve sayısal yaşlanma. Nüfusun yapısal yaşlanması, doğurganlık hızında meydana gelen sürekli düşüş nedeniyle nüfusun yaş yapısının değişerek yaşlı nüfus oranının toplam nüfus içinde artmasıdır. Nüfusun sayısal yaşlanması ise beklenen ömrün artması sonucu yaşlı nüfustaki rakamsal artışı ifade etmektedir. Bir nüfus ortanca yaşı 20'den küçük ise genç, 40'dan yüksek ise yaşlı olarak kabul edilmektedir. Nüfusun yaşlanması, nüfusun ortanca yaşının belirli bir süre boyunca sürekli artması olarak da tanımlanabilir. Yaşlanan nüfusun bir diğer tanımı, nüfusun yaş yapısındaki değişimin, yaşlı nüfusun (65 yaş üstü kişiler) toplam nüfus içinde oransal olarak artmasına ve genellikle nüfusun medyan yaşında artışa neden olması olarak yapılabilir (Pressat and Wilson, 1985). Dünya nüfusu, doğurganlık hızının düşmesi, yaşam beklentisinin sağlık hizmetleri ve teknolojik gelişmeler bağlı olarak artması gibi bir dizi faktörler nedeniyle yaşlanmaktadır. Türkiye'nin nüfusu da Dünya nüfusu gibi yaşlanmaktadır. Nüfusun yaşlanması gelişmiş ve ekonomik büyüme sağlamış ülkelerin demografik gerçeğidir. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %10'u geçmesi o ülke nüfusunun yaşlanmasının önemli bir göstergesidir. Türkiye'de yaşlı nüfus, diğer yaş gruplarındaki nüfuslara göre daha yüksek bir hız ile artış göstermektedir (Canpolat, 2019).

Türkiye’de Nüfusun Yaşlanması

Küresel yaşlanma süreci olarak adlandırılan “demografik dönüşüm” sürecinde olan Türkiye, oransal olarak yaşlı nüfus yapısına sahip ülkelere göre genç bir nüfus yapısına sahip görünse de, mutlak yaşlı sayısı oldukça fazladır. Bu dönüşümde nüfusun yaş grupları yapılanması şekil değiştirmekte, ölümlülük ve doğurganlıkta azalma ile birlikte doğumdan sonra beklenen yaşam süresinde artış olmakta ve çocuk ve gençlerin nüfus içindeki oranı azalırken yaşlıların toplam nüfus içindeki oranı artış göstermektedir. Bu bağlamda, hem mevcut yaşlı nüfusumuza hem de potansiyel yaşlı adaylarına ilişkin veri ve istatistikler bu alanda yapılacak plan, program ve politikalara altlık oluşturmak için büyük öneme sahiptir.

Türkiye’de 1935 yılında %3,9 olan yaşlı nüfus oranı, sürekli artış göstererek 2020 yılına gelindiğinde %9,5’e ulaşmıştır. TÜİK nüfus projeksiyonlarına göre, 2025 yılında %11, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmektedir (Şekil 1) (TÜİK, 2022). Türkiye’nin nüfusu başta Avrupa ülkeleri olmak üzere gelişmiş ülkelere göre daha hızlı yaşlanmaktadır. Tablo 1’de de görüleceği üzere Türkiye’nin yaşlı nüfus oranının %7’den %14’e geçmesi için gereken süre 25 yıl iken, bu süre Fransa için 115 yıl, İsveç için 85 ve ABD için 69 yıldır (Çuhadar, 2020).

Şekil 1. Yaşlı Nüfus Oranındaki Değişim, 1935-2080

Yaşlı bağımlılık oranının ise 2025 yılında %16,4, 2030 yılında %19,6, 2040 yılında %25,3, 2060 yılında %37,5 ve 2080 yılında %43,6 olacağı tahmin edilmektedir (TÜİK, 2022). Ekonomik olarak kalkınmış ülkelerde tartışılan demografik bir olgu olan nüfusun yaşlanması Türkiye'nin de gündemindedir. Nüfusun yaşlanması bir gelişmişlik göstergesi olmakla birlikte ortaya çıkarabileceği olumsuz etkilerini bastırmak için birçok ülkede emeklilik yaşını yukarı çekme, emeklileri işgücü piyasasına yeniden entegre etme ve sosyal hizmet reformları gibi çözüm seçeneklerine odaklanmıştır.

Özellikle bilgi toplumu ve teknolojilerinin tartışıldığı çağımızda, istihdam alanında eğitilmiş ve deneyimli nüfusun önemi bir kat daha artmıştır. Bilgi ekonomisinin yaşandığı günümüzde yaşanan nüfusun tekrar ekonomiye kazandırılması için ülkeler birçok çalışma yürütmektedir. Bunun bir yolu da yaşam boyu öğrenme olup nüfusun bu değişimlere ve yeni iş alanlarına uyum sağlayabilmesi için daha güncel alanlara yönlendirilmesi, teknolojik yenilikler konusunda eğitilmesi, çağımıza uygun yetenekler kazandırılması gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerin bugünkü refah düzeyine ulaşmasında, fiziki sermaye ve alt yapılarının yanında, sahip oldukları nitelikli insan gücünün de önemli bir yeri olduğu açıktır. Yaşlanan nüfus aynı zamanda deneyimli ve nitelikli insan gücü demektir. Bu nedenle, Türkiye gibi nüfusu yaşlanan ülkelerin şimdiden gerekli politikaları oluşturması sürdürülebilir bir kalkınma da önemli bir rol oynayacaktır (Taştı, 2019).

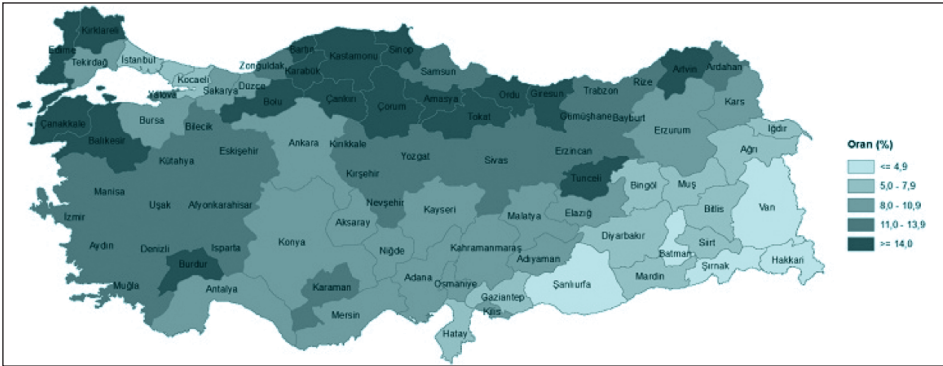
Türkiye'de Yaşlı Nüfusun Özellikleri

Türkiye'de 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus, 2015 yılında 6 milyon 495 bin 239 kişi iken son beş yılda %22,5 artarak 2020 yılında 7 milyon 953 bin 555 kişiye ulaşmıştır. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2015 yılında %8,2 iken, 2020 yılında %9,5'e yükselmiştir. Yaşlı nüfusun 2020 yılında %44,2'sini erkek nüfus, %55,8'ini kadın nüfus oluşturmuştur (TÜİK, 2022).

Yaşlı nüfus oranı illere göre de farklılık göstermektedir. Yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu il, 2020 yılında %19,8 ile Sinop ilidir. Bu ili %18,6 ile Kastamonu, %17,1 ile Artvin illeri takip etmektedir. Yaşlı nüfus oranının en düşük olduğu iller ise sırasıyla %3,4 ile Şırnak, %3,6 ile Hakkâri ve %4,0 ile Şanlıurfa illeridir (Harita 1) (TÜİK, 2021c).

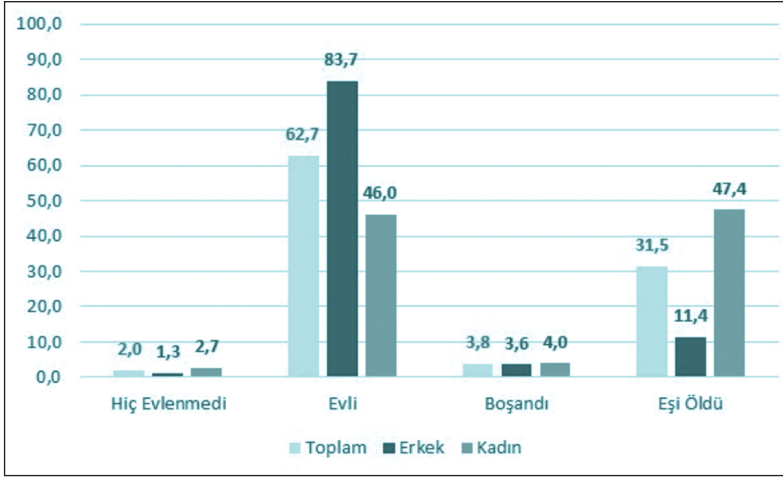
Tablo 1. Türkiye’de ve Seçilmiş Ülkelerde Nüfusun Yaşlanma Hızları

Ülke adı	65 yaş ve üstü nüfusun oranının %7’ye ulaştığı yıl	65 yaş ve üstü nüfusun oranının %14’e ulaştığı yıl	Yaşlı nüfus oranının %7’den %14’e geçiş süresi
ABD	1945	2013	69
Azerbaycan	2004	2037	33
Birleşik Krallık	1930	1975	45
Brezilya	2011	2032	21
Fransa	1865	1980	115
İsveç	1890	1975	85
Güney Kore	2000	2018	19
Türkiye	2009	2034	25
Türkiye rakamı 2018-2080 Nüfus Projeksiyonlarından elde edilmiştir. Kaynak : (Çuhadar, 2020) (TÜİK, 2018)			

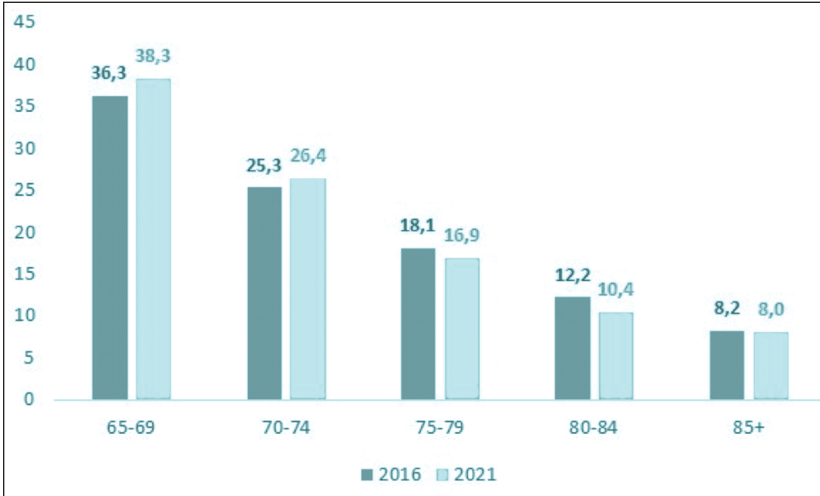
Harita 1. İllere Göre Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı, 2020 (TÜİK, 2021d)

Türkiye’de 2021 yılındaki 65 ve daha yukarı yaştaki yaşlı nüfus yasal medeni duruma göre incelendiğinde, cinsiyetler arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. 2021 yılında yaşlı erkek nüfusun %1,3’ünün hiç evlenmemiş, %83,7’sinin resmi nikâhla evli, %3,6’sının boşanmış, %11,4’ünün eşinin vefat etmiş olduğu görülürken yaşlı kadın nüfusun %2,7’sinin hiç evlenmemiş, %46’sının resmi nikâhla evli, %4’ünün boşanmış, %47,4’ünün ise eşinin vefat etmiş olduğu görülmektedir (Şekil 2) (TÜİK, 2022).

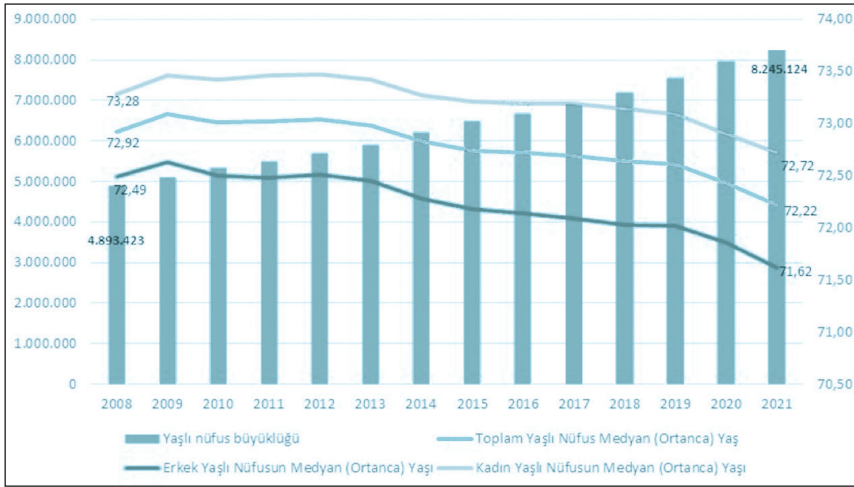
Şekil 2. Türkiye’de 2021 Yılında Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Yaşlı Nüfus Oranı (%)

Yaşlı nüfus yaş grubuna göre incelendiğinde, Türkiye’de 2021 yılında yaşlı nüfusun büyük çoğunluğunun (%64,7) “65-74” yaş grubunda olduğu, 2016 yılı ile karşılaştırıldığında “65-69”, “70-74” yaş gruplarında artış, “75-79”, “80-84” ve 85+ yaş gruplarında düşüş olduğu görülmektedir. Türkiye’de 2021 yılında, yaşlı nüfusun %0,1’ini oluşturan 100 yaş ve üzerinde 5.859 yaşlı bulunmaktadır (TÜİK, 2022).

Şekil 3. Yaşlı Nüfusun Yaş Grubu Dağılımı (%)

2021 yılında yaşlı nüfusun medyan yaşı toplam nüfus için 72,22, kadın nüfus için 72,72 ve erkek nüfus için 71,62'dir. Ülkemizde yaşlı nüfus büyüklüğü zaman içinde artmakta, ancak yaşlıların medyan yaşında önemli bir değişiklik gözlenmemektedir (Şekil 4 ve Ek 3). Yaşlı nüfusun artışıdaki en büyük payı daha önce de belirtildiği üzere 65-74 yaş grubundakiler oluşturmaktadır (Ek 4), bu ise doğal olarak medyan yaşı aşağıya çekmektedir. Yaşlı nüfus son 14 yılda %68,5 artarken bu grubun medyan yaşında önemli bir değişiklik meydana gelmemektedir. 2008 yılında yaşlıların medyan yaşı 72,92 iken 2021 yılına gelindiğinde bu 72,22 olarak gerçekleşmiştir. Burada son iki yılda Covid-19 pandemisinin etkisi görülmekle birlikte, geçmiş yıllara bakıldığında bu durumun çok fazla değişmediği, hatta az da olsa bir düşüş eğilimi olduğu görülmektedir (Şekil 4 ve Ek 3).

Şekil 4. Yıllara Göre Yaşlı Nüfus Büyüklüğü ve Ortanca (Medyan) Yaşındaki Değişim

Okuma yazma bilmeyen yaşlı nüfus oranı, 2016 yılında %20,8 iken 2020 yılında %15,6'ya düşmüştür. Okuma yazma bilmeyen yaşlı kadınların oranı, 2020 yılında yaşlı erkeklerin oranından 5 kat daha fazladır. Okuma yazma bilmeyen yaşlı kadınların oranı %24,2 iken yaşlı erkeklerin oranı %4,7'dir (TÜİK, 2022).

Eğitim durumuna göre yaşlı nüfus incelendiğinde, 2020 yılında ilkökul mezunu olan yaşlı nüfusun oranı %46,1, ortaokul veya dengi okul mezunu olanların oranı %7,9, lise veya dengi okul mezunu olanların oranı %78,

yükseköğretim mezunu olanların oranı ise %7,4'tür (TÜİK, 2022). Yaşlı nüfusun eğitim durumu cinsiyete göre incelendiğinde, cinsiyetler arasında önemli farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Bitirilen tüm eğitim düzeylerinde yaşlı erkek nüfus oranının yaşlı kadın nüfus oranından daha yüksektir. Ancak, okuma yazma bilip bir okul bitirmeyen yaşlı kadınların oranı %19,5 iken yaşlı erkeklerin oranı %8,5'tir (TÜİK, 2021d, sf 49). Bu ise kadınlarda erkeklere göre örgün eğitimi yarıda bırakma oranının daha yüksek olduğu konusunda ipucu vermektedir.

Aktif Yaşlanma

Türkiye'de olduğu gibi dünya genelinde yaşanan nüfusa yönelik olarak da bazı tedbirlerin alınması, özellikle beklenen ömrün uzamasıyla birlikte kişilerin ileri yaşlarda da çalışma hayatında tutulması, yaşam kalitelerinin artırılmasına yönelik politikalar önem kazanmıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerin büyük bölümünde gözlemlenen nüfusun yaşlanması ile birlikte 1990'lı yıllarda "aktif yaşlanma kavramı" ortaya çıkmıştır. 2002 yılındaki BM Madrid Dünya Yaşlanma Konferansını takiben Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından "aktif yaşlanma" tanımı yapılmıştır. DSÖ aktif yaşlanmayı "...insanlar yaşlandıkça yaşam kalitesini artırmak için sağlık, katılım ve güvenlik fırsatlarını optimize etme süreci" olarak tanımlamaktadır (WHO, 2002).

Diğer taraftan artan kentleşme oranı, Yaş Dostu Kent kavramını da gündeme getirmiştir. DSÖ, 2005 yılında mimarlıkla birlikte kentsel tasarımı da gündeme alarak yaşlıların, engellilerin ve diğer tüm bireylerin yaşama katılım düzeylerini ve yaşam kalitelerini arttırmayı hedeflediği "Yaş Dostu Kentler" projesini başlatmıştır. Yaş Dostu Kentler projesi, özellikle yaş alanların istek ve gereksinimlerini göz önünde bulundurarak, sosyal hayata katılımalarını kısıtlayan engelleri kaldırmayı ve maksimum duyarlılıkla tasarlanmış mekânları tüm kullanıcıların hizmetine sunmayı hedeflemektedir (Akyıldız ve Akbaş, 2020).

Aktif yaşlanma; sağlıklı bir biçimde ve toplumun tam bir üyesi olarak yaşlanmak anlamına gelir; böylece işimizden ve toplumsal ilişkilerimizden daha memnun olurken bir birey olarak günlük yaşantımızda daha özgür ve daha aktif oluruz. Aktif yaşlanma stratejileri, genel olarak yaşlanmaya ilişkin bakış açılarını değiştirmeye ve yaşlanmanın getireceği zorluklarla başa çıkarken daha pozitif bir yaklaşım geliştirilmesine yönelik stratejilerdir.

Aktif yaşlanma stratejilerinin en önemli amaçlardan biri ne kadar zor olursa olsun yaşlılığın diğerlerine bağımlı hale gelmek ile eşdeğer görülmediği, fırsatlar açısından zengin bir ortamın sağlanmasıdır. Sağlıklı ve aktif yaşlanmaya yönelik böyle bir strateji altında oluşturulacak önlem ve eylem planları ile yaşlı bireylerin potansiyelinin en iyi şekilde kullanılmasının ve bu bireylerin aileye ve devlete daha az bağımlı kılınmasının önü açılmaktadır.

Aktif yaşlanma, bazı özel politika alanları ile bağlantılıdır. Aktif yaşlanma istihdamın korunması, fakirliğin azaltılması, sağlık ve refahın artırılması gibi birçok olguyla ilişkilidir. Bu politikalar zaman zaman özel amaçlara odaklansa da; yaşlıların hayatlarını her açıdan etkileyecek, küresel bir yaklaşımla uygulanmalıdır. Bu politikaların birçoğu Aktif Yaşlanma Endeksi Projesi adı altında toplanmıştır (UNECE, 2014).

Aktif Yaşlanma Endeksi

Hızla yaşlanan dünyamızda, “iyi yaşlanma” kavramını özetlemek için kullanılan terimlerde geniş bir küresel çeşitlilik vardır. Bu terimler, başarılı yaşlanma, aktif yaşlanma, sağlıklı yaşlanma, pozitif yaşlanma, üretken yaşlanma ve yetkin yaşlanmadır. Bu kavramların her biri, yaşlanmanın kazanımlarına ve potansiyeline farklı bir yaklaşım getirmektedir ve birbirleriyle karıştırılmamalıdır (Foster and Walker, 2015). Son yıllarda kullanılan en yaygın terimler ise Amerika Birleşik Devletleri'nde “başarılı yaşlanma” ve Avrupa'da “aktif yaşlanma” terimleri olmuştur. Başarılı yaşlanma ve aktif yaşlanma, sosyal araştırmalar, kamu politikaları, akademik çalışmalar, profesyonel uygulamalar ve medyada yaygın olarak kullanılan kavramlardır. Olumlu yaşlanma söylemleri arasında yer alan bu kavramların anlamları akademik yazında kapsamlı bir şekilde tartışılmaktadır. Bu terimler sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da, birbirinden doğal olarak oldukça farklıdır. Başarılı yaşlanma, teorik kökenini yaşamdan haz almanın ancak yaşama aktif olarak katılmakla mümkün olacağı görüşüne dayanan aktivite teorisinden almaktadır (Havighurst, 1961). Aktivite perspektifinden geliştirilen başarılı yaşlanma modeli, iyi yaşlanmak için, bireylerin engellilik ve hastalıktan kaçınan bir yaşam sürmeleri ve böylece toplumda üretken ve sosyal katılımı kolaylaştıran zihinsel ve fiziksel kapasitelerini sürdürmeleri anlamına gelmektedir. “Başarılı yaşlanmanın” anahtarı, yaşlılıkta aktivitenin devam etmesi ve yaşlılığın başlangıcını reddeden

orta yaştakilere özgü değerlerin korunması olarak görülmektedir. Bu kavramı bir süre sonra üretken yaşlanma, daha sonra ise küresel aktif yaşlanma kavramı izlemiştir. Aktif yaşlanma ve başarılı yaşlanma söylemlerinin ortak yanı yaşlı yetişkinlerin topluma katılımını sağlamayı amaçlamalarıdır (Foster and Walker, 2015). Başarılı yaşlanma bireysel bir kavramdır çünkü insanların yaşamlarındaki ve sosyal yapılarıdaki değişikliklerin temelde birbirine bağlı olduğu gerçeğini hesaba katmamaktadır. Bununla birlikte aktif yaşlanma, başarılı yaşlanmanın tam tersine bir politika kavramı olup başarılı yaşlanmanın politika alanına çevirisi olarak tanımlanmaktadır (Timonen, 2016). Kapsamlı bir aktif yaşlanma kavramı, nüfus yaşlanmasıyla ilgili küresel, ulusal ve yerel stratejilerin geliştirilmesi için bir çerçeve sağlamakta, başta vatandaşlar, sivil toplum kuruluşları, ticari kuruluşlar ve politika yapıcılar olmak üzere tüm kilit paydaşların çıkarlarını birleştirme potansiyeline sahiptir (Foster and Walker, 2015). Bununla birlikte, aktif yaşlanma mevcut haliyle istihdamı gereğinden fazla vurgulamaktadır (Walker and Maltby, 2012). Aktif yaşlanmanın, insanların yaşamları boyunca fiziksel, sosyal ve zihinsel sağlık potansiyellerini gerçekleştirmelerine ve yardıma ihtiyaç duyduklarında onlara yeterli koruma, güvenlik ve bakım hizmeti sağlarken ihtiyaçlarına, arzularına ve kapasitelerine göre topluma katılmalarına olanak sağlanması anlamına geldiği de belirtilmektedir (WHO, 2002).

Bu çalışmada, AB tarafından 2012 yılından beri yaşlanmaya yönelik kapsamı ve ilerlemeyi karşılaştırmayı amaçlayan bir bileşik endeks olan aktif yaşlanma endeksi tanıtılmakta ve mevcut veriler kullanılarak bu endeks Türkiye için hesaplanmaktadır. Aktif Yaşlanma Endeksi (AYE), ülkeler arasında aktif ve sağlıklı yaşlanma için yaşlı insanların kullanılmayan potansiyelini ölçen ve bu konuda politikalar geliştirebilme konusunda politika yapıcılara yardımcı olmayı amaçlayan yeni bir analitik araçtır. Diğer bir ifadeyle, yaşlıların potansiyelinin ne ölçüde kullanıldığını ölçen çok boyutlu bileşik bir endekstir (UNECE/European Commission, 2018). AYE, genel olarak yaşlı insanların bağımsız bir hayat yaşama seviyelerini, ücretli olarak istihdama ve sosyal etkinliklere katılmaları konusunda aktif yaşama kapasitelerini ölçmektedir. Demografik geçiş süreci sonucunda nüfusun yaşlanması özellikle gelişmiş ülkeler için son yıllarda önem kazanan bir konu olmuştur. Yaşam kalitesinin artması, ölüm oranlarındaki düşme ile sonuçlanan artan yaşam beklentisi

özellikle tüm Avrupa ülkelerinde görülen olağan bir durum olmuştur. Bu nedenle AYE, Avrupa ülkelerinde yaşlı insanların potansiyellerini tam olarak ortaya çıkarabilmeyi, aktif ve sağlıklı bir yaşlanma için politikaların belirlenebilmesini sağlamayı amaçlayan bir endeks olarak üretilen bir araç olmuştur. AYE, yaşlıların faaliyetlerine ve bağımsızlıklarına kapsamlı bir şekilde bakmayı amaçlamaktadır.

AYE'nin tanıtımı ayrıca, "Yaşlanma Konusunda 2. Dünya Meclisi"nin 10. yıldönümü ve "Uluslararası Madrid Eylem Planı"nın Yaşlılık ve Bölgesel Uygulama Stratejisi'nin 2. gözden geçirme ve değerlendirme dönemi ile çakışmıştır. AYE, 2012 yılında Avrupa Komisyonu'nun İstihdam, Sosyal İşler ve İçerme Genel Müdürlüğü ve Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) işbirliğinde Viyana'daki Avrupa Sosyal Refah Politika ve Araştırma Merkezi tarafından geliştirilen ve ortaklaşa yürütülen bir projedir (European Centre Vienna, 2013).

Avrupa Birliği'nde aktif yaşlanma, esas olarak daha öncede belirtildiği gibi 2012'den beri bir politika aracı olarak kullanılmakta olan AYE tarafından izlenmekte ve teşvik edilmektedir. AYE, politika yapıcılara, nüfusun yaşlanmasının zorlukları ve toplum üzerinde yaratabileceği etkileriyle başa çıkmada kanıta dayalı stratejiler geliştirmelerini sağlamak için yeni bir araç sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Bu endeks, nüfusun yaşlanmasıyla ilgili sorunların üstesinden gelmek için alınabilecek başarılı önlemlerin, yaşlıların işgücü piyasasına, sosyal ve aile faaliyetlerine katılımını sağlayan ve artıran önlemler olduğu anlayışına dayanmaktadır (European Centre Vienna, 2013).

Yaşlı bireylerin, ücretli veya gönüllü çalışma, kayıt dışı bakım, siyasi katılım veya ileri yaşta bile sağlıklı, bilgili ve bağımsız yaşam tarzlarını sürdürme yoluyla topluma ve ekonomiye katkıda bulunmasının farklı biçimlerini dikkate alan AYE'nin altında yatan kavramsal çerçeve çok boyutlu bir perspektife sahiptir. AYE ayrıca yaşlı bireylerin daha aktif olmalarını sağlayan çevresel faktörleri de (örneğin, eğitim ve bakım sistemleri veya bireysel refahı, sosyal uyumu ve dijitalleşmeyi destekleyen farklı altyapılar gibi) dikkate almaktadır (UNECE/European Commission, 2019). Tasarımında bu yaklaşımı yansıtan AYE, dört alanda gruplandırılmış yirmi iki göstergeden oluşmaktadır. Bunlar; 1. İstihdam; 2. Topluma katılım; 3. Bağımsız, sağlıklı ve güvenli yaşam ile

4. Aktif yaşlanma için kapasite ve imkân sağlayan ortam alanlarıdır. İlk üç alan deneyimleri ve başarıları yakalamayı amaçlarken, dördüncü alan aktif yaşlanmaya olanak sağlayan veya engelleyen bağlamsal koşulları ölçmeye çalışır (Tablo 2).

Tüm göstergeler ve bunların kompozit (bileşik) endeksler haline getirilmesi, hem toplam hem de erkek ve kadın nüfus için ayrı ayrı mevcuttur. Temel olarak, AYE çerçeve ve metodolojisi, uygun verilerin mevcut olması koşuluyla, bölgesel veya belediye gibi yerel düzeyde de kullanılabilir (UNECE/European Commission, 2018). Bazı AYE göstergelerinin bölgesel düzeyde mevcut olmadığı durumlarda, alternatif göstergelerin kullanılabilmesi belirtilmekle birlikte bu durumun AYE puanlarının uluslararası karşılaştırılabilirliğini sınırlandıracağı da ifade edilmektedir (UNECE/European Commission, 2015). AYE'nin metodolojisi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın İnsani Kalkınma Endeksi'ne benzemektedir (UNDP, 1990).

Tablo 2. Aktif Yaşlanma Endeksi

Aktif Yaşlanma Endeksi			
Aktif Yaşlanma Endeksi (AYE); ülkeler boyunca yaşlı bireylerin aktif ve sağlıklı yaşlanmaya yönelik kullanılmayan potansiyellerini ölçen bir araçtır. AYE yaşlı bireylerin ne düzeyde bağımsız yaşadıklarını, ücretli istihdama ve sosyal aktivitelere ne kadar katıldıklarını ve aktif yaşlanma kapasitelerini ölçmektedir.			
Alan adları ve göstergeleri			
İstihdam	Topluma katılım	Bağımsız, sağlıklı ve güvenli yaşam	Aktif yaşlanma için kapasite ve imkan sağlayan ortam
İstihdam oranı, 55-59	Gözümlü Faaliyetler	Fiziksel egzersiz	55 yaşında iken kalan beklenen yaşam süresi
İstihdam oranı, 60-64	Çocuklara ve torunlara bakma	Sağlık hizmetlerine erişim	55 yaşında iken beklenen sağlıklı yaşam süresinin payı
İstihdam oranı, 65-69	Yaşlı ve yetişkinlere bakma	Bağımsız yaşama	Aklı sağlığı
İstihdam oranı, 70-74	Siyasi hayata katılım	Finansal güvence (Üç gösterge)	BKT kullanımı
		Fiziksel güvenlik	Sosyal bağlanmışlık
		Hayat boyu öğrenme	Eğitim düzeyi

↑ ↑ ↑

Aktif yaşlanma ile ilgili gerçek deneyimler Aktif yaşlanma kapasitesi

Kaynak: Active Ageing Index project. <https://statswiki.unece.org/display/AAI/Active+Ageing+Index+Home>

Tablo 3. Aktif Yaşlanma Bileşenleri ve Ağırlıkları

Bileşenler	Genel endeks içindeki alan ağırlığı	Göstergeler	Alan içindeki gösterge ağırlığı
1. İstihdam	%35	1.1. İstihdam Oranı, 55-59 1.2. İstihdam Oranı, 60-64 1.3. İstihdam Oranı, 65-69 1.4. İstihdam Oranı, 70-74	%25 %25 %25 %25
2. Topluma Katılım	%35	2.1. Gönüllü Faaliyetler 2.2. Çocuklara ve Torunlara Bakım 2.3. Yaşlı Yetişkinlere Bakım 2.4. Siyasi Hayata Katılım	%25 %25 %30 %20
3. Bağımsız, Sağlıklı ve Güvenli Yaşam	%10	3.1. Fiziksel Egzersiz 3.2. Sağlık ve Dış Bakımına Erişim 3.3. Bağımsız Yaşam Düzenlemeleri 3.4. Görelî Medyan Geliri 3.5. Yoksulluk Riskinin Olmaması 3.6. Ciddi Maddî Yoksunluğun Olmaması 3.7. Fiziksel Güvenlik 3.8. Yaşam Boyu Öğrenme	%10 %20 %20 %10 %10 %10 %10 %10
4. Aktif Yaşlanma için Kapasite ve Elverişli Ortam	%20	4.1. 55 yaşında iken kalan beklenen yaşam süresi 4.2. 55 yaşında iken sağlıklı yaşanan yılların beklenen yaşam süresindeki payı 4.3. Zihinsel iyi olma hali 4.4. Bilişim ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımı 4.5. Sosyal Bağlanma 4.6. Eğitim Düzeyi	%33 %23 %17 %7 %13 %7

Kaynak: (UNECE/European Commission, 2018) sayfa 6.

İncelenen dönemin başlangıç yılı olan 2008 ve 2016 (yani AB ülkeleri için 2018 AYE'yi hesaplamak için kullanılan yıl verileri) arasındaki sekiz yılda, AB ülkeleri için ortalama genel AYE puanı 32,1'den 35,7 puana yükselmiştir (Tablo 4). Kabaca yüzde 10'a denk gelen bu ilerleme, Yunanistan hariç, AB ülkeleri genelinde (değişim oranları farklılık gösterse de) genel olarak olumlu bir eğilimi yansıtmaktadır. AB Üye Devletleri arasında meydana gelen

değişim modellerindeki farklılıkları ve benzerliklerini daha iyi görebilmek için ülkeler esas olarak önceden tanımlanmış dört ülke kümesine ayrılarak sınıflandırılmıştır. Alana özgü puanlar temelinde oluşturulan ülke kümeleri, her biri belirli bir aktif yaşlanma politikası zorluklarıyla karakterize edilen dört ana ülke grubunu tanımlamaktadır (UNECE/European Commission, 2019):

1. Yeşil küme: Yalnızca Orta Avrupa ve Akdeniz Üye Devletlerinden oluşan bu küme, tüm alanlarda, özellikle de sosyal katılım alanında zorluklarla karşı karşıya olan ülkelere aittir. Bu gruba dahil olan ülkeler, Bulgaristan, Hırvatistan, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya ve İspanya'dır.

2. Kırmızı küme: Kıta Avrupası ve Akdeniz adalarına yayılmış olan bu grup, ileri yaş gruplarında oldukça düşük istihdam oranları bildirmektedir. Bu gruba dahil olan ülkeler, Avusturya, Belçika, Kıbrıs, Fransa, Lüksemburg ve Malta'dır.

3. Mavi küme: Kırmızı kümenin simetrik olarak zıttı olan bu küme, coğrafi olarak daha dağınık küme raporları (bazı istisnalar dışında) tüm alanlarda (istihdam dışında) ortalama puanların altında özellikle de sosyal katılım alanıyla ilgili sorunlu durumları olan ülkelere aittir. Bu gruba dahil olan ülkeler, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Almanya, İrlanda, Letonya, Litvanya ve Portekiz'dir.

4. Sarı küme: bu "İskandinav" kümesi, üç alanda ortalamanın oldukça üzerinde sonuçlara sahip olan ve sadece "bağımsız yaşam alanı"nda biraz daha yüksek değerler alan ülkelere aittir. Bu gruba dahil olan ülkeler, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, İsveç ve Birleşik Krallık'tır.

Tablo 4. 2008 ve 2016 Yılları Arasında AB Ülkelerinde Kümelere Göre Genel AYE Puanının Gelişimi

Küme	Ülke	Yıllar					2008-2016 arasındaki değişim
		2008	2010	2012	2014	2016	
1	Yunanistan	28,9	29,2	27,7	27,4	27,7	-1,2
	Romanya	29,5	29,6	29,9	30,9	30,2	0,7
	Slovenya	30,1	30,5	29,9	31,0	31,1	1,0
	Hrvatistan	27,5	31,2	31,7	29,4	29,3	1,8
	İspanya	30,3	32,6	32,8	32,4	33,7	3,4
	İtalya	30,1	33,8	34,1	33,0	33,8	3,8
	Polonya	27,0	27,2	28,2	30,4	31,0	4,0
	Bulgaristan	27,7	29,4	29,9	31,1	31,8	4,1
	Macaristan	26,2	27,5	28,4	28,9	30,5	4,2
	Slovakya	26,9	27,8	28,6	30,7	32,3	5,5
2	Kıbrıs	32,5	35,6	34,1	34,3	35,7	3,2
	Lüksemburg	32,0	35,2	35,6	36,5	35,2	3,2
	Avusturya	30,8	33,4	33,9	34,9	35,8	5,0
	Belçika	32,4	33,2	33,8	37,2	37,7	5,3
	Fransa	33,0	34,2	35,8	37,9	38,6	5,5
	Malta	28,3	30,7	31,6	34,7	35,4	7,1
3	Portekiz	32,5	34,3	34,3	32,9	33,5	1,0
	Letonya	32,2	29,8	31,7	34,3	35,3	3,1
	Litvanya	30,2	30,8	31,5	31,8	33,4	3,2
	İrlanda	35,9	38,7	38,7	37,6	39,1	3,2
	Estonya	33,5	33,0	34,7	36,6	37,9	4,3
	Almanya	34,4	34,5	35,6	37,5	39,6	5,1
	Çek Cumhuriyeti	31,2	33,9	34,5	34,9	36,5	5,3
4	Birleşik Krallık	38,1	39,8	39,9	40,6	41,3	3,2
	Finlandiya	36,9	38,4	39,0	40,2	40,8	3,9
	Hollanda	38,5	39,0	39,8	41,5	42,7	4,1
	Danimarka	38,7	39,9	40,3	41,8	43,0	4,2
	İsveç	42,3	43,6	44,5	46,6	47,2	4,9
AB ortalaması	32,1	33,5	33,9	34,9	35,7	3,7	
<i>Türkiye*</i>	23,3	24,1	27,5	27,7	30,0	6,7	

* Bu tablodaki Türkiye'ye ait değerler çalışma kapsamında hesaplanan değerler olup yazarlar tarafından tabloya dahil edilmiştir. 2016 yılı, en son yayınlanan verilere (AB için 2016 yılı mevcuttur) 2018 AAI sonuçlarına atıfta bulunmaktadır.

Kaynak : (UNECE/European Commission, 2019)

Aktif Yaşlanma Endeksinin Avantajları ve Endekse Yöneltilen Eleştiriler

Aktif Yaşlanma Endeksini geliştiren araştırmacılar (Zaidi, ve diğerleri, 2013) endeksin avantajlarını, birden fazla analitik olasılık sunması, her bir ülke için “yaşlıların kullanılmayan potansiyelinin” değerlendirilmesine izin vermesi, kamu politikası müdahalelerine en çok ihtiyaç duyan alanların belirlenmesine

izin vererek, genel endeksleri alana özgü endekslere ayırma imkânı sunması, AYE'nin sayısal yorumunun, daha karmaşık bir yöntem olan z-skoru gibi daha önce kullanılan diğer yöntemlerden daha geniş bir kitle için daha kullanışlı olması, sonuçların cinsiyet ayrımında verilebilmesi olarak belirtmektedirler. Bununla birlikte, AYE'nin henüz kapsamlı bir kritik analize tabi tutulmadığı, neyin hangi amaçla ölçüldüğü, teorik ve kavramsal temeller, metodolojik yaklaşım ve politika oluşturma için kullanışlılık gibi bazı yönlerinin henüz yeterince incelenmediği literatürde belirtilmektedir. AYE, “farklı politika ve programlarla yaşlıların katkısının ve potansiyelinin artırabileceği alanları” tanımlarken, mevcut yetenek veya başarı potansiyellerini değil, hâlihazırdaki başarıları (yani mevcut uygulamaları ve faaliyetleri) ölçmektedir. Örneğin, AYE sonuçları Romanya'daki yaşlıların %51,8'inin istihdam edildiğini göstermektedir. Ancak, bu insanların istihdam edilmeye ne ölçüde değer verdiklerini veya işgücü piyasasına katılımlarının bir kişisel tercihe mi (çalışmamak geçerli bir olasılık olabilir) yoksa ekonomik bir gerekliliğe mi (çalışmamak geçerli bir olasılık olamaz) dayandığını netleştirmemektedir (José Manuel de São José, 2017). Bu iki konuyla ilgili bilgi eksikliği, politika oluşturma amaçları için eksik bir değerlendirme sunmaktadır. Bu nedenle, Romanya'da politika yapıcılar yaşlı bireyler arasında istihdamı teşvik edip etmeme konusunda emin olamamaktadırlar. Çünkü Romanya'daki yaşlı insanların büyük çoğunluğu için istihdamda olmak önemli değilse veya yeterli emekli maaşı almamaları nedeniyle işgücü piyasasından çıkma özgürlüğüne sahip değillerse, istihdamı teşvik etmek uygun olmayabilir. Bu nedenle (istihdamı teşvik etmek yerine) emekli maaşlarının seviyesini artırma amaçlı önlemler geliştirmek, Romanya'daki yaşlı kişilerin istekleriyle daha uyumlu olabilir.

AYE'nin amacı çok açık bir şekilde politika yapıcıların nüfusun yaşlanması sorununu ele almalarına yardımcı olmak, daha fazla müdahale edilmesi gereken alanları belirleyip, bu alanlarda politika üreterek yaşlı bireylerin yaşadıkları topluma “katkı” yapmalarını sağlayarak nüfusun yaşlanması sorununa çözüm önerileri getirmek olarak ifade edilmektedir. Model Yaşlanma Teorisi'ne göre bu, çözümü “sorun”dan çıkarmak anlamına gelmekte olup yaşlıların bireysel eylem ve sorumluluğunu gerektirmektedir (José Manuel de São José, 2017). Ancak çözümü sorundan çıkarmak, bu fikrin birçok yaşlı

yetişkinin yetenekleri ve kaynaklarıyla ilgili kapsamlı, gerçekçi olmayan ve haksız varsayımlar içerdiğini iddia eden Timonen'e (2016) göre bir paradoks oluşturmaktadır.

Aktif yaşlanma, daha önce de belirtildiği gibi yaşlıların sağlıklı kalma (sağlık ve sosyal bakım maliyetlerinin azaltılması), istihdamda daha uzun süre kalma (emeklilik maliyetlerinin azaltılması) ve aynı zamanda toplumsal ve siyasi yaşama katılma haklarının kolaylaştırılmasıyla ilgilidir. Bununla birlikte, yaygın geçerliliğine rağmen, aktif yaşlanma kavramı, evrensel olarak kabul edilen kesin bir tanımdan yoksundur ve yaygın olarak “her şey herkes için” anlamında kullanılmaktadır (Walker and Maltby, 2012). Bu evrensel tanım birliği eksikliğinin, politika uygulaması geliştirme ve karşılaştırma amacını hem uluslararası hem de ulusal düzeyde daha karmaşık hale getirebileceği belirtilmektedir (Sidorenko ve Zaidi, 2013). Belirtilen tüm bu eksikliklerine rağmen özellikle Avrupa'da son 10 yılda büyük ölçüde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Avrupa Komisyonu'nun çabaları sonucunda yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Özet olarak, AYE'nin politika yapımcılar da dahil olmak üzere insanları, “iyi yaşlanma” sürecinin çok boyutluluğuna ve karmaşıklığına duyarlı hale getirmeye katkıda bulunabileceğini kabul eden bununla birlikte yaygın olarak kullanılan ve tanıtılan aktif yaşlanma endeksine, yeterince iyi incelenmediği, Model Yaşlanma Teorisi ve Yetenek Yaklaşımı gibi bileşik endeksleri temel alarak sorundan çözüm üretme paradoksal amacı ile geliştirildiği, az teorikleştirilen ve dar bir şekilde kavramlaştırılan, yaşlıların potansiyeli, değer verdikleri yaşam alanları ve faaliyetler, bu alan ve faaliyetlere ne kadar değer verdikleri hakkında önsel varsayımlarla oluşturulan, uzman görüşlerine dayanan, mevcut yetenekleri değil halihazırdaki başarıları ölçebilen bir endeks olduğunun altı çizilerek eleştirel analizinin yapıldığı çalışmalar da mevcuttur (José Manuel de São José, 2017). Yine benzer şekilde sağlıklı politika oluşturmak için önemli bir araç olan “yaşlıların mevcut yetenek ve potansiyellerini” ölçemediği içinde zayıf, eksik bir politika aracı olarak tanımlanmaktadır.

Ayrıca son zamanlarda nüfusun yaşlanması ve sonuçlarında oluşabilecek problemlere çözüm önerileri sunmak amacıyla yapılan bir akademik çalışmada, aktif yaşlanma endeksi incelenerek, aktif yaşlanma bağlamında

Türkiye için öneriler oluşturulmuştur. Çuhadar (2020) tarafından yapılan bu çalışmada; aktif yaşlanma çerçevesinde, Türkiye'nin öncelikle yapması gerekenin, çok hızlı yaşlanan bir ülke olduğu ve günümüz itibarıyla de zaten yaşlı bir ülke olduğu gerçeğinin kabul edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Gerekli önlemler alınırken, ülkenin sosyo-ekonomik, kültürel ve toplumsal yapısını da göz önüne alan aktif yaşlanma endeksi benzeri araçlarla elde edilen verilerden hareket edilmesinin tavsiye edildiği çalışmada ayrıca, Türkiye'nin toplumsal yapısını temel alarak geliştirilen endekslerin, benzer çalışmalar için daha sağlıklı sonuçlar vereceği belirtilmiştir. Bununla birlikte yaşlılığın çok boyutlu bir olgu olduğu bilinciyle, yaşlılık çalışmalarının artırılması ve veriye dayalı bütünlük sosyal politikalar üretilmesi de çalışmanın çözüm önerileri arasında sunulmaktadır (Çuhadar, 2020).

KAPSAM VE AMAÇ

Türkiye için Aktif Yaşlanma Endeksi Pilot Çalışması, ilk defa UNECE tarafından Mayıs 2014'te başlatılmıştır. 2012 ve 2013 yıllarına ait mevcut veriler, Türkiye için 2014 yılı için Aktif Yaşlanma Endeksi hesaplamasının yapılmasını mümkün kılmıştır. Türkiye'nin genel 2014 AYE sonucunun 27,6 puan olduğu tespit edilmiştir (UNECE, 2016). Bu rakam ile Türkiye, 28 AB ülkesi ile kıyaslandığında 28. sırada yer almaktadır. Bu rakamın ifade ettiği bir diğer anlamda, Türkiye'de yaşlıların potansiyellerini kullanma konusunda gelişmeye açık bir alan olmasıdır. Genel AYE düzeyi cinsiyet bazında karşılaştırıldığında, erkek nüfusun kadın nüfusa göre önemli ölçüde daha yüksek değere sahip olduğu görülmüştür. Erkekler için genel AYE değeri kadınlardan 8 puan daha yüksektir (UNECE, 2016).

Bu çalışmada öncelikle Türkiye için AYE hesaplanması için gerekli verilerin mevcudiyetinin analiz edilmesi, veri boşluklarının belirlenmesi, verisi eksik olan göstergelerin yerine alternatif olabilecek değişkenlerin belirlenmeye çalışılması hedeflenmiştir. Veriler elde edildikten sonra Türkiye Aktif Yaşlanma Endeksinin tüm göstergelerini belirlemek ve hesaplamak, eksik olan ara yıllar için en uygun yöntemle istatistiksel tahmin yapılması amaçlanmıştır. Tüm bu değerlendirme ve hesaplamalardan sonra 2008-2020 dönemi için yıllık olarak Türkiye için hem toplam hem de her iki cinsiyet için güncel bir Aktif Yaşlanma Endeksinin ve endeksi oluşturan dört alan

endeksinin hesaplanması çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Endeks değerlerinde meydana gelen değişimlerin incelenerek Türkiye’de yaşlıların aktif yaşlanma için gereken potansiyellerinin kullanılması için hangi alanlarda iyileştirme yapılmasına veya altyapı oluşturulmasına ihtiyaç olunduğunun tespit edilmesi de çalışmanın diğer çıktularından biridir. Yaşlıların var olan ve değerlendirilemeyen ekonomiye ve topluma katkıda bulunma potansiyeli ile yaşlıların içinde yaşadıkları, yaşlandıkları çevre ve ortamın onlara sağladıkları olanaklar konusunda politika yapıcı ve karar alıcılara bilgi ve dayanak sağlanması da çalışma kapsamında hedeflenen katkılardan biridir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Veri Kaynakları

AYE göstergelerini hesaplayabilmek için bu çalışmada verisi en çok kullanılan araştırmalar Hanehalkı İşgücü Araştırması ve Gelir Yaşam Koşulları Araştırmasıdır. Hanehalkı İşgücü Araştırması, TÜİK tarafından 1988 yılından itibaren düzenli olarak Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Eurostat tavsiyelerine uyumlu olarak uygulanmaktadır. Hanehalkı İşgücü Anketi; istihdam edilenlerin iktisadi faaliyet, meslek (ya da tuttuğu iş), işteki durum ve çalışma süresi, işsizlerin ise; iş arama süresi ve aradıkları meslek (ya da iş) ve benzer özellikleri hakkında bilgi derlemek amacıyla uygulanmakta olup, ülkedeki işgücü piyasasının özellikleri hakkında bilgi veren (arz yönüyle) temel veri kaynağıdır (TÜİK, 2021a). Benzer şekilde, TÜİK 2006 yılından itibaren, Avrupa Birliğine uyum çerçevesinde, amacı gelir dağılımı yanında, yaşam koşulları, sosyal dışlanma ve göreceli gelir yoksulluğu gibi konularda veri üretmek olan, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasını düzenli olarak uygulamaktadır (TÜİK, 2021e). Bu çalışma ile elde edilen bu veriler, çalışma kapsamında ilgili AYE göstergelerinin düzenli olarak güncellenmesine olanak vermiştir (Ek 1.1 ve Ek 1.3).

“Topluma katılım” alan endeksi altında yer alan tüm göstergelerin ve “bağımsız, sağlıklı ve güvenli yaşam” alanındaki Gösterge 3.1 “Fiziksel egzersiz”, dördüncü alan altında yer alan Gösterge 4.3 “Zihinsel iyi olma hali” veri kaynağı Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırması (European Quality of Life Survey (EQLS))’dır (Ek 1.2 ve Ek 1.4). 2003 yılından itibaren her dört yılda bir gerçekleştirilen bu araştırma hem Avrupalı vatandaşların hayatlarına

dair objektif koşulları hem de vatandaşların bu koşullar ve genel olarak yaşamları hakkında ne hissettiklerini incelemektedir. Araştırma istihdam, gelir, eğitim, konut, aile, sağlık ve iş-yaşam dengesi gibi bir dizi konuyu ele almaktadır. Ayrıca insanların mutluluk seviyeleri, yaşamlarından ne denli memnun oldukları ve yaşadıkları toplumlarının kalitesini ne şekilde algıladıkları gibi subjektif konuları değerlendirmektedir. Her bir dalgada, yüz yüze görüşme yöntemi ile rastgele bir yetişkin örneklem popülasyonuna anket uygulanmıştır. Hedef nüfus ise coğrafi kapsamda belirtilen ülkelerde ikamet eden 18 yaş ve üstü nüfustur. Avrupa'nın ileriye yönelik genişlemesi ve EFTA ülkelerinin gösterdiği ilgi nedeniyle, araştırmanın coğrafi kapsamı zaman içinde genişletilmiştir (Eurofound, 2017). Diğer AB ülkelerinde olduğu gibi Türkiye için 2003, 2007-2008, 2011-2012 ve 2016 olmak üzere 4 fazda gerçekleştirilen bu araştırmanın verileri bu çalışma kapsamında UK DATA Service ile yapılan bireysel protokol ile araştırmacı ile paylaşılmış ve gösterge değerleri bu verilerle hesaplanmıştır (Ek 2). Çalışmanın kapsamında yer alan 3 faz için bu dönemler arasında kalan yıllarda Türkiye için hesaplanan değerler aynı kabul edilerek (UNECE hesaplamalarında da aynı kabul kullanıldığı için) AYE metodolojisine uygun olarak endeks hesaplamaları yapılmıştır (UNECE/ European Commission, 2018).

UNECE tarafından 2014 yılında gerçekleştirilen pilot çalışma sırasında aktif yaşlanma için kapasite ve elverişli ortam alan endeksi göstergelerinden biri olan Gösterge 4.2 “55 yaşında iken sağlıklı yaşanan yılların beklenen yaşam süresindeki payı” hesaplamasında Türkiye için resmi ve ulusal bir sağlıklı yaşam beklentisi istatistiği bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu gösterge Eurostat veri tabanından alınan hayat tabloları (o dönemde 2009–2014 yılları için mevcuttur) ve Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasından elde edilen sağlık göstergeleri kullanılarak hesaplanmıştır (UNECE, 2016). Türkiye için sağlıklı yaşam beklentisi istatistikleri 2015 yılından beri TÜİK tarafından hesaplanarak kamuoyu ile paylaşıldığı için bu çalışmada TÜİK resmi sağlıklı yaşam beklentisi verileri kullanılarak göstergeler AYE metodolojisine uygun bir şekilde hesaplanmıştır (TÜİK, 2020). 2008-2014 dönemine ait gösterge değerleri ise UNECE pilot çalışmasından alınmıştır. Gösterge 4.5 “Sosyal bağlılığın” veri kaynağı, Avrupa Sosyal Araştırması'dır. Türkiye, bu araştırmanın

sadece 4. Fazının gerçekleştirildiği 2008 yılına katılım sağladığı için sadece bu yıla ait bir değer vardır. Bu çalışmada tüm yıllarda her iki cinsiyet ve toplam nüfus için 2008 yılına ait değerler sabit varsayılarak kullanılmıştır (Ek 1.4) (ESS ERIC, 2022).

Veri kaynağı olarak kullanılan diğer araştırmalar ise TÜİK tarafından düzenli olarak gerçekleştirilen Yaşam Memnuniyeti Araştırması (TÜİK, 2020a) ile Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Araştırmasıdır (TÜİK, 2021b). Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2003 yılından itibaren yürütülmektedir. Yaşam Memnuniyeti Araştırması; bireylerin genel mutluluk algısını, toplumsal değerlerini, temel yaşam alanlarındaki (sağlık, sosyal güvenlik, eğitim, çalışma hayatı, kişisel güvenlik, adalet hizmetleri, kişisel gelişim, geleceğe yönelik umutları vb.) memnuniyetini ve kamu hizmetlerinden memnuniyet düzeyini ölçmeyi hedefleyen bir araştırmadır. Bu araştırmanın sonuçları kullanılarak Gösterge 3.7 “Fiziksel güvenlik” yıllara göre hesaplanmıştır. Hanehalkı Bilişim Teknolojileri araştırması ise hanelerde ve bireylerde sahip olunan bilgi ve iletişim teknolojileri ile bunların kullanımları hakkında bilgi derlemek amacıyla 2004 yılından itibaren TÜİK tarafından uygulanmakta olup, söz konusu teknolojilerin kullanımı hakkında bilgi veren temel veri kaynağıdır. HBTKA, bu çalışma kapsamında “4.4 Bilişim ve iletişim teknolojileri kullanımı” göstergesi için düzenli hesaplama yapılmasına olanak sağlamıştır (Ek 1.3 ve Ek 1.4).

Belirtilen bu mevcut verilerle, veri mevcudiyetinin olmadığı durumlarda (örneğin gösterge değerinin mevcut olmadığı her yıl için aynı alınması gibi) varsayımlar altında Türkiye için 2008-2020 dönemi için AYE hem toplam hem de cinsiyet bazında hesaplanmıştır. Sonuçların sunumunda kullanılan şekillerde ülkeler arası karşılaştırma yapabilmek için özellikle AB ülkeleri için AYE hesaplamasının yapıldığı 2018 yılı ve verilerin hesaplama olanağı verdiği son yıl olan 2020 yılına yer verilmiştir.

Yöntem

Çalışmada, giriş bölümünde de belirtildiği gibi bileşik bir endeks olan AYE kullanılmıştır. Bu endeks dört alan altında yer alan göstergelerin tek bir genel endekste toplanması ile oluşturulmuş olup alt endeks ağırlıkları ve göstergeleri Tablo 3 ve Ek 1’de verilmiştir.

AYE göstergeleri, alan puanları ve genel endeks ölçekleri 0'dan 100'e kadar derecelendirilmiştir. Sonuçlar ne kadar yüksekse, diğer bir ifadeyle 100'e yakınsa yaşlıların ekonomiye ve topluma katkıda bulunma potansiyelinin o kadar fazla olduğu değerlendirilmiş ve yaşlıların içinde yaşadıkları ve yaşlandıkları çevre ve ortamın onlara o kadar fazla bu olanağı sağladığı anlamına gelmektedir. Bununla birlikte belirtilen bu yüz puan, ulaşılması gereken gerçekçi bir hedef olarak alınmamalıdır (UNECE/European Commission, 2018). Bu çalışma başta olmak üzere tüm çalışmalarda AYE sonuçlarının değerlendirilmesi amacıyla 28 AB ülkesine ait ortalama sonuçlar veya AB ülkeleri için belirlenen hedefler karşılaştırma için referans olarak kullanılabilir. AB ülkeleri için hedef değerleri, alan puanları için referans değerlerdir ve belirli bir süre boyunca (örneğin Türkiye için yapılan 2014 yılı AYE pilot çalışmasında 2008–2012 dönemi boyunca) gözlemlenen tüm ülkeler arasında erkekler veya kadınlar için maksimum sonuçlara dayanarak hesaplanan genel AYE değerleridir.

SONUÇLAR

Türkiye'nin Genel AYE Değeri

Bu çalışmada, hâlihazırda mevcut veriler ve AYE metodolojisi kullanılarak Türkiye için 2008-2020 dönemine ait yıllık endeks değerleri cinsiyet bazında hesaplanmıştır. Hesaplanan endeks değerleri Tablo 5'te yer almaktadır. Çalışma kapsamında hesaplanan Türkiye'ye ait genel AYE değerleri incelendiğinde; endeks değerinde 2018 yılına kadar (30,8 puan) düzenli bir artış olduğu görülmektedir. Endeks, 2019 yılında 0,4 puanlık bir düşüş ile 30,4 değerini almış, 2020 yılında ise 29,8 endeks değeri ile 0,6 puanlık bir düşüş göstermiştir (Şekil 5). Bu düşüşte, Covid-19 pandemi süreci nedeniyle tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de tecrübe edilen ve endekste büyük ağırlığı olan istihdam göstergelerindeki düşüşün etkisi görülmektedir. Türkiye'nin 2020 yılındaki genel AYE değeri, en son endeks değerleri 2011¹ yılına ait olan 28 AB ülkesiyle karşılaştırdığında Türkiye'nin 27. sırada yer aldığı görülmektedir (Tablo 4).

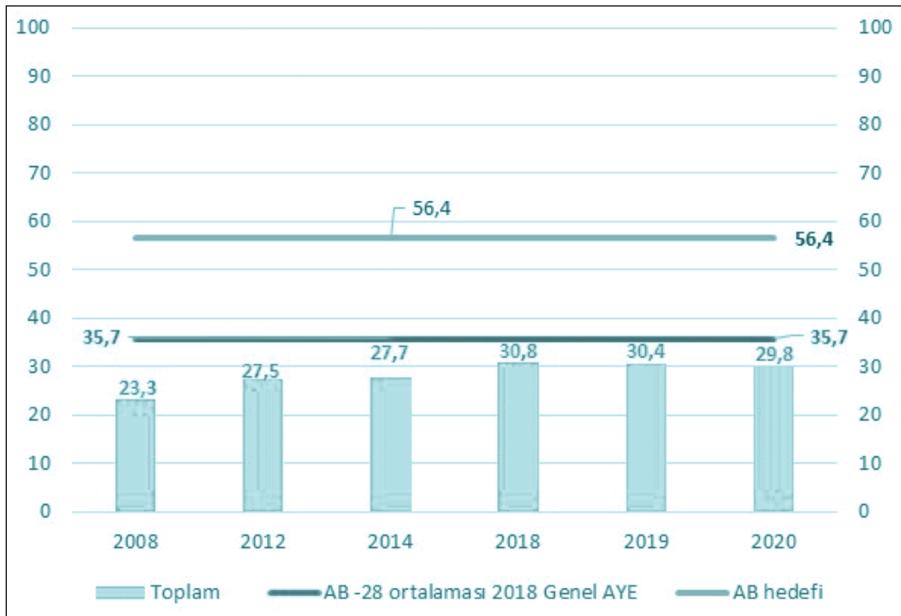
AB ülkeleri için incelenen dönemin başlangıç yılı olan 2008 ve 2020 yılı arasındaki on iki yılda, Türkiye için genel AYE puanı 23,3'den 29,8

¹ Tablo 4'te yer alan 2016 yılı, en son yayınlanan verileri temsil etmekte (AB için 2016 yılı mevcuttur) ve 2011 AAI sonuçlarına atıfta bulunmaktadır (UNECE/European Commission, 2018).

puana DİP DİP yükselmiştir (Tablo 5). Türkiye'nin genel AYE puanında 12 yılda 6,5 puanlık bir artış meydana gelmiştir ve yaklaşık olarak %30'a denk gelen bu ilerleme, AB ülkelerindeki gelişimle ve özellikle AB ortalaması ile karşılaştırıldığında genel olarak oldukça olumlu bir değişimi göstermektedir.

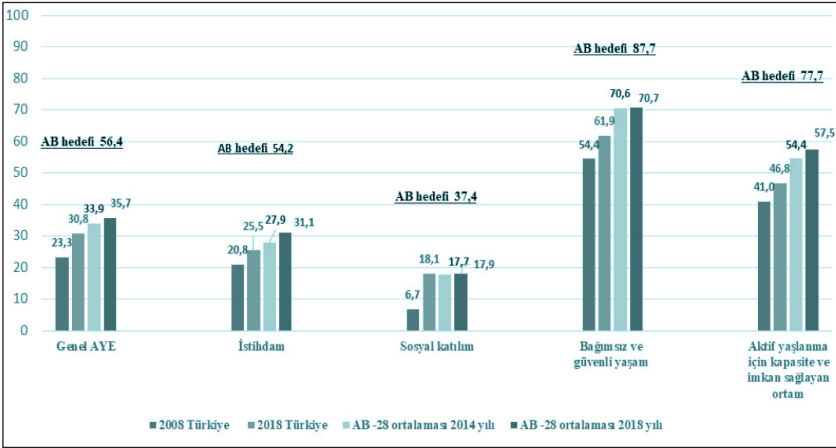
Tablo 5. Türkiye için Aktif Yaşlanma Endeksi ve Alan Değerleri, 2008-2020

Yıl	Aktif Yaşlanma Endeksi			Alan Endeksleri											
	Toplam	Erkek	Kadın	İstihdam			Sosyal (topluma) katılım			Bağımsız, sağlıklı ve güvenli yaşam			Aktif yaşlanma için kapasite ve elverişli ortam		
				Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2008	23,3	27,7	19,5	20,8	31,9	11,1	6,7	6,1	7,3	54,4	56,6	52,7	41,0	43,6	38,7
2009	23,5	27,8	19,7	21,5	32,4	11,9	6,7	6,1	7,3	53,9	56,1	52,2	41,1	43,6	38,8
2010	24,1	28,5	20,2	22,5	33,5	12,6	6,7	6,1	7,3	56,0	58,5	53,9	41,4	44,1	39,1
2011	27,4	31,9	23,5	23,8	35,3	13,4	12,8	11,7	14,0	57,8	61,3	55,2	44,1	46,6	42,0
2012	27,5	31,9	23,5	23,9	35,4	13,4	12,8	11,7	14,0	56,8	60,3	54,2	44,6	47,1	42,6
2013	27,5	31,9	23,7	23,7	35,1	13,4	12,8	11,7	14,0	58,1	61,3	55,5	44,8	47,3	42,7
2014	27,7	32,1	23,8	23,2	34,9	12,6	12,8	11,7	14,0	61,0	62,4	59,9	45,0	47,5	42,8
2015	27,7	32,1	23,8	23,6	35,2	12,9	12,8	11,7	14,0	59,6	62,1	57,5	45,1	47,6	43,0
2016	30,0	34,3	26,1	24,3	36,7	12,9	18,1	16,7	19,3	60,4	62,2	59,1	45,6	46,8	44,7
2017	30,4	34,8	26,3	25,0	37,7	13,2	18,1	16,7	19,3	61,1	63,1	59,6	45,8	47,1	44,9
2018	30,8	35,2	26,7	25,5	37,9	13,7	18,1	16,7	19,3	61,9	64,2	60,1	46,8	48,2	45,7
2019	30,4	34,6	26,5	24,2	36,1	13,1	18,1	16,7	19,3	62,8	65,6	60,7	46,5	48,1	45,3
2020	29,8	33,7	26,2	21,8	32,8	11,4	18,1	16,7	19,3	64,1	66,4	62,3	47,1	48,7	46,0

Şekil 5. Seçilmiş Yıllara Göre Türkiye AYE Değerleri, 2018 Yılı AB-28 Ortalaması

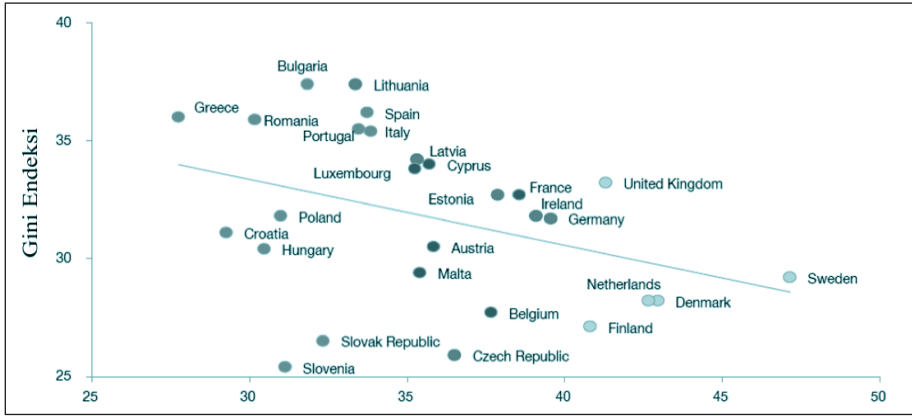
Türkiye'nin son 12 yıldaki genel AYE değerlerindeki iyileşmeye katkısı olan alanlar sırasıyla 11,3 puan ile “sosyal katılım” alanı, 9,7 puan ile “bağımsız, sağlıklı ve güvenli yaşam” alanı ve 6,1 puanlık artış ile “aktif yaşlanma için kapasite ve elverişli ortam” alanı olmuştur. Endekste %35 gibi bir ağırlığa sahip olan istihdam alanındaki değişim ise sadece 0,9 puanlık bir artış ile sınırlı kalmıştır (Tablo 5).

Şekil 6. Türkiye için Seçilmiş Yıllara (2008-2020) Ait Genel AYE Sonuçları ve Alan Puanları

Türkiye'nin 2020 yılındaki genel AYE değeri, AB ülkeleri için belirlenen 56,4 hedefinin %53'ünü oluşturmaktadır (Tablo 5 ve Şekil 6). Bu durum AYE'yi oluşturan tüm alanlarda, yaşlıların kullanılmayan potansiyelinin kullanımının artırılması, değerlendirilmesi için doldurulabilecek önemli bir boşluğun olduğunu göstermektedir. Ayrıca daha yüksek AYE puanları, Türkiye'de oldukça büyük olan cinsiyet farkının azaltılmasıyla da elde edilebilir. Zamanla bu cinsiyet farkı azalma eğilimi gösterse de, 2020 yılında erkekler için genel AYE değeri, kadınlarınkinden 7,5 puan daha yüksektir (Tablo 5); Bu fark, temel olarak AB üye ülkelerindeki gibi istihdam ve bağımsız ve güvenli yaşam alanlarındaki cinsiyet farkından kaynaklanmaktadır. Genel AYE puanlarındaki cinsiyet farklılığı AB üye ülkeleri arasında incelendiğinde, 2018 AYE sonuçlarına göre sadece üç ülkenin pozitif bir cinsiyet farkı sağladığı (Estonya, Finlandiya ve Fransa) görülürken diğer tüm ülkelerdeki erkeklerin tüm alanlarda kadınlardan daha yüksek puanları olduğu görülmektedir (UNECE/European Commission, 2019, sf. 26).

AYE puanları ile gelir dağılımı eşitsizliği ölçütlerinden olan Gini endeksi arasında da bazı ülkeler için bir korelasyon, zayıfta olsa bir ilişki bulunmuştur. Gini endeksi, bir ülkedeki zenginliğin dağılımını ölçmektedir. Gini endeksi, sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, bire yaklaştıkça gelir dağılımında bozulmayı ifade etmektedir. Şekil 7'de bu endeks, AB ülkelerinin genel AYE puanlarına göre yerleştirilmiştir. Genel tablonun (düz çizgi), bir ülkedeki ekonomik eşitsizlikler ne kadar düşüğe, AYE puanının o kadar yüksek olduğunu gösterdiği görülmektedir.

Kaynak : (UNECE/European Commission, 2019; sf 55)

Şekil 7. AB 28 için 2018 Yılına ait AYE Puanları (Genel) ve Gini Endeksi ile Ölçülen Gelir Eşitsizliği

İstihdam

Aktif yaşlanma endeksini oluşturan ana bileşenlerin başında dört göstergesi ile istihdam alanı gelmektedir. Bu alanın genel endeks içindeki ağırlığı toplumsal katılımı aynı olup %35'dir (Tablo 3). Bu yüksek ağırlığın sebepleri arasında istihdamın, yaşlı yoksulluğunun azaltılmasında önemli etkenlerden biri olması ve bireylerin aktif yaşlanmasına yaptığı katkı yer alabilir (UNECE/European Commission, 2015).

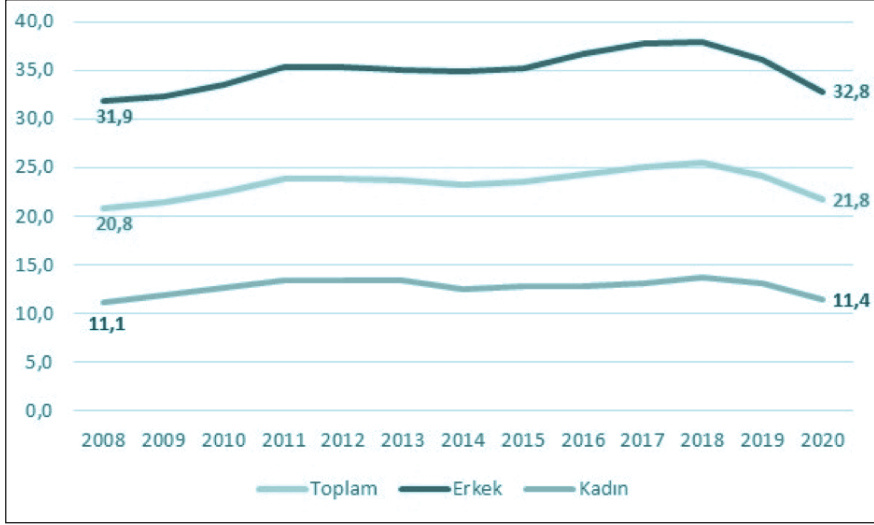
Bir ülkenin Aktif Yaşlanma Endeksi altındaki istihdam alanı endeksi, o ülkenin daha yaşlı bireylerine istihdam olanağı sağlaması ve bu alandaki potansiyellerini gerçekleştirme ihtiyacına ilişkin sayısal bir değerlendirme sağlaması açısından oldukça önemlidir. Bu endeks değerlendirilirken ülkelerin

emeklilik ile ilgili kriterleri de dikkate alınmalıdır. Çünkü yüksek istihdam endeksi değeri emekli olmayı zorlaştıran bir sosyal güvenlik sisteminden de kaynaklı olabilir. AYE, çalışma saatlerinin sayısını veya istihdam için ne tip motivasyonların olduğunu dikkate almadığı için yaşlı kişilerin politika önlemleri ve reformlar tarafından sağlanan yeni fırsatlardan ziyade zorunluluktan daha uzun süre çalışıp çalışmadığını görebilmek için ek bağlamsal araştırmalara ihtiyaç vardır (UNECE/European Commission, 2018).

Türkiye'de şu anda, asgari emeklilik yaşı, kadınlar için 58 ve erkekler için 60 olarak belirlenmiş olup, her iki cinsiyet için de 2048 yılına kadar kademeli olarak 65 yaşına yükseltilecektir. Yaşlılık aylığı ödeneğine hak kazanabilmek için çalışanın sistemde en az 7.200 günlük prim ödeme süresini tamamlaması gerekmektedir. Alternatif olarak, emeklilik sistemine yeni girenler (Ekim 2008'den sonra) en az 5.400 gün prim ödeyerek 65 yaşında emekli olabilirler (Peksevim ve Akgiray, 2019). Birçok gelişmiş ülkede, emeklilik sistemi ve bu sistemin sürdürülebilirliği, nüfus yaşlanması nedeniyle önemli konular haline gelmiştir. Karahanoğlu (2020) tarafından yapılan çalışmada OECD ülkelerinde gözlemlenen yaşlı nüfusun sayısal büyüklüğündeki hızlı büyüme ve emeklilik yaşlarının artması nedeniyle gelecekteki 50 yıl içinde ileri yaş gruplarının istihdam oranlarında ciddi bir düşüş olması beklendiği belirtilmektedir (Karahanoğlu, 2020) (OECD, 2017). Bu bağlamda, emeklilik sistemlerinin finansmanın büyük bölümünün dağıtım PAY-GO (pay-as-you-go) modeli ile sağlandığı Türkiye gibi bir ülkede, çalışan kişi başına artan emekli sayısı sosyal güvenlik sistemlerinin finansmanı üzerinde büyük bir baskı yaratacaktır. Türkiye'de bu probleme ek olarak diğer ülkelerle karşılaştırıldığında erken emeklilik problemi de mevcuttur². Türkiye'de emeklilik sisteminde 2008

² Türkiye'de 1950 yılında ilk defa uzun vadeli sigorta kolları ile ilgili kanun çıkarıldığında, kadın ve erkek için emeklilik yaşı 60 olarak belirlenmiştir. O zaman doğuştan beklenen ortalama yaşam süresinin 44 olduğu ifade edilmektedir (Güney, 2004). Emeklilik yaşı 60 olarak belirlenirken, sosyal güvenlik sistemi uzun vadeli bir sistem olarak düşünülmüş ve emeklilik süresi uzun olduğu için, 44 yaşın ileri ki yıllarda artacağı varsayılmıştır. Sistem ilk olarak devreye girildiğinde, aktif pasif oran 111'dir diğer bir ifadeyle 111 çalışma çağındaki kişi bir emekliye bakmaktadır. 1960'lardan itibaren Türk emeklilik sisteminde bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Yaş sınırındaki ilk değişiklik 1965 yılında yapılmıştır. Kadınların emeklilik yaşı 55'e indirilmiştir; o dönemde doğuştan beklenen ortalama yaşam süresinin süresi 52 olduğu belirtilmektedir. Yapılan değişikliklerden en önemlisi, 1969 yılında asgari emekliliğe hak kazanma yaşının kaldırılmasıdır. Bu değişikliğin, Sosyal Güvenlik Kurum'un finansal yapıya çok büyük zarar veren bir değişiklik olduğu yaş sınırının kalkması ile kişiler belli bir süre çalıştıktan sonra (5000 gün) emekli olabildiği ifade edilmektedir. Çünkü bu değişiklik, 40 yaşına kadar emekli olmayı mümkün kılmıştır. Bu kararın verildiği tarihte aktif-pasif oranının 111'den 10,9'a inmiştir. 1986'da bu gidinin kötü olduğu görülerek, emeklilik yaşı tekrar 55-60 değerlerine çıkarılmıştır. 1986 yılındaki aktif-pasif oranı 2,43'dür. 1992'de tekrar yaş sınırı kaldırılmıştır, bu dönemde aktif-pasif oranı 2,05 olmuştur. 1999 yılında 58-60 yaş şartı getirilmiştir. Yine Güney (2004) tarafından yapılan çalışmada 1965 yılından 2001 yılına kadar SSK'dan emekli olanların %88'inin erken emekli olduğu belirtilmektedir (Güney, 2004). 1999 ve 2006 reformları ile asgari emekliliğe hak kazanma yaşı yavaş bir tempoda artırılmıştır. Bu şekilde, 2008 yılında erkekler 46 yaşında ve kadınlar 42 yaşında emekliliğe hak kazanmıştır.

yılına kadar sık sık uygulama şekli ve kapsamının değiştirilmesinden dolayı, genç denilebilecek yaştaki bireyler erken emekli olmuş ve bu durum uzun vadede ekonomik ve sosyal refah açısından ciddi bir maliyet oluşturmuştur (Karahanoğlu, 2020). Nüfusun yaşlanma sürecine eşlik eden bir faktör olan işgücüne katılımındaki devam eden düşüş önemli bir sorun haline gelmiştir. Türkiye'nin, 2016 yılında "50-74" yaş arası yaşlı kişilerin istihdamında OECD ülkeleri arasında %33 ile en düşük orana sahip ülke olduğu belirtilmektedir (Karahanoğlu, 2020). İstihdam oranları arasında cinsiyet farkı ise Türkiye için OECD ülkeleri ortalamasından yaklaşık 2,5 kat daha fazladır. Türkiye, yaşlı bireylerin istihdamında cinsiyet ayrımının en yüksek olduğu ülkedir (OECD, 2016). Bu çalışma kapsamında hesaplanan endeks değerini oluşturan göstergeler ekte yer almakta olup cinsiyetler arasında istihdam oranında her yaş grubunda büyük farklılık olduğu bu tablolardan incelenebilir (Ek 1.1). Yaşlı kadın nüfustaki istihdam endeks değerinin düşüklüğü Şekil 8'de de görülmektedir. 2020 yılında %32,8 yaşlı erkek istihdam oranına karşı yaşlı kadın istihdam oranı %11,4'tür. Bu iki rakam arasındaki 21,4 puanlık fark cinsiyetler arasındaki makasın büyüklüğünü göstermektedir. Türkiye'de genel olarak kadınların istihdam oranı oldukça düşüktür. 2020 yılında erkeklerde istihdam oranının %59,8 iken kadınlarda bu oran %26,3'tür. 2020 yılında AB 27 ortalamasında ise bu oranlar sırasıyla %77,2 ve %66,2'dir. Bu sonuçlardan da görüleceği üzere Türkiye, AB 27 ortalaması ile karşılaştırıldığında genel olarak istihdam oranlarında önemli farklılık söz konusudur. Bu fark, cinsiyet ayrımında karşılaştırıldığında daha da artmaktadır. AB 27 ortalamasında erkek istihdam oranı, kadın istihdam oranının 11 puan üzerinde iken, Türkiye'de bu fark 33.5 puandır (TÜİK, 2021a) (Eurostat, 2022).

Şekil 8. Yıllara ve Cinsiyete göre Türkiye'nin İstihdam Endeks Değerleri

Toplam istihdam endeks değeri üzerinden AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye 2018 yılı AYE değeri ile istihdam açısından sıralamada 24. sırada yer almaktadır (Tablo 6). İstihdam endeks değerinin en yüksek olduğu ilk beş ülke İsveç, Estonya ve Danimarka gibi Kuzey Avrupa ülkeleri ile Birleşik Krallık ve Almanya gibi Batı Avrupa ülkeleridir. Bu ülkelerin uygulamakta oldukları politika ve sağladıkları imkânlarla, emeklilik yaşına ulaşan yaşlı bireyleri iş gücü piyasasında tutmada başarılı oldukları görülmektedir. Bu başarının arkasındaki en önemli nedenlerden biri ise kadın ve erkek istihdam oranlarının birbirlerine oldukça yakın olmasıdır (UNECE, 2015). Ekonomik refahın, ileri yaşlarda istihdamı destekleyen güçlü politikaların varlığı ve çok iyi hizmet sunumu ile eşleştiği durumlarla (örneğin İsveç ve sosyal-demokratik refah rejimine ait ülkeler) birlikte Yunanistan ve bazı Doğu Avrupa ülkelerinde ise bunun tam tersi bir durum gözlenmektedir (UNECE/European Commission, 2019). Örneğin bu tabloda ikinci sırada yer alan ve AYE'de pozitif bir cinsiyet farkı kaydeden Estonya, istihdam açısından çok yüksek puanlara sahiptir ve yaşlı kadınlar için istihdam alanında ilk sırada yer almaktadır. Estonya'daki bu yüksek yaşlı istihdamı, düşük emeklilik gelirlerinden kaynaklanabilir. Bunun tam tersi, daha yüksek emeklilik gelirinin yaşlıların işgücü piyasasına düşük katılımına katkıda bulunabileceği Lüksemburg için geçerlidir (UNECE, 2014,

sf 7). Bu bağlamda, yaşlı nüfusun işgücü piyasasında yer almasının, hayatlarını idame ettirme zorunluluğundan kaynaklandığı (WHO, 2002), dolayısıyla da ücretli çalışmanın yaşlı nüfus için bazı ülkeler için bir tercih değil zorunluluk olabileceği her zaman dikkate alınmalıdır. Bir diğer örnek olarak, Birleşik Krallıktaki yüksek genel AYE puanının, önemli ölçüde, yüksek eşitsizlik zemininde (Şekil 7), yaşlı nüfusun ekonomik zorluklar nedeniyle zorunlu bir seçim olarak gördüğü yüksek yaşlı istihdam oranından kaynaklandığı görülebilir (UNECE/European Commission, 2019, sf 55).

Tablo 6. AB Üye Ülkeleri ve Türkiye için 2018 AYE İstihdam Endeksi Değerleri

Sıra	Ülke	İstihdam Endeks Değeri-2018	Sıra	Ülke	İstihdam Endeks Değeri-2018
1	İsveç	45,4	16	İtalya	28,0
2	Estonya	44,5	17	Macaristan	27,5
3	Danimarka	40,6	18	Avusturya	27,2
4	Almanya	39,4	19	Fransa	26,9
5	Birleşik Krallık	39,3	20	Polonya	26,5
6	Letonya	37,9	21	Slovakya	26,3
7	Litvanya	37,9	22	İspanya	25,7
8	Hollanda	36,3	23	Malta	25,6
9	Finlandiya	35,7	24	Türkiye	25,5
10	İrlanda	35,4	25	Belçika	23,8
11	Çek Cumhuriyeti	34,2	26	Slovenya	21,3
12	Portekiz	33,4	27	Hırvatistan	21,2
13	Kıbrıs	30,8	28	Yunanistan	20,3
14	Bulgaristan	30,5	29	Lüksemburg	20,2
15	Romanya	28,9		AB Ortalaması	31,1

2018 AAI sonuçları, en son yayınlanan verilere (AB için 2016 yılı mevcuttur) atıfta bulunmaktadır. Kaynak : (UNECE/European Commission, 2019 sf. 19)

Düşük istihdam puanlarının arkasındaki bir diğer neden de işgücü piyasalarında sıklıkla yaşanan yaş ayrımcılığı konusu olabilir. İş ilanlarında yer alan yaş sınırlamaları, kamu veya özel sektörde çalışanların eğitim programlarına katılımı 50 yaş altı çalışanlarla sınırlamaları, yaşlıların

eğitilmelerinin zor olduğu, yeni teknolojilere uyum sağlayamadıkları ve esnek olmadıklarına ilişkin önyargılar nedeniyle ayrımcılığa uğradıkları (Alcock, May, and Rowlingson, 2011) ve istihdam edilmedikleri görülmektedir (Çuhadar, 2020). Bu nedenle, Türkiye gibi nüfusu hızla yaşlanan ülkeler mutlaka bir takım tedbirleri şimdiden almalıdır. Yaşlı nüfus işgücü piyasasına önyargı veya fırsat eşitliği olmaması nedeniyle dâhil edilmese bile çalışma çağı nüfusunun yaşlanması da kaçınılmaz olarak tecrübe edilecektir. Çünkü nüfusun yaşlanması, aynı zamanda işgücü nüfusunun da yaşlanması anlamına gelmektedir. İşgücü nüfusunun teknolojik gelişmeler konusunda kapasitesinin güçlendirilmeden yaşlanması, teknoloji ve iş organizasyonlarının hızlı bir değişim içinde olduğu günümüz bilgi toplumu dünyasında birçok ekonomik ve sosyal sorun oluşturma potansiyeline sahiptir. Gelecekte, yaşlı veya yaş alan ve kendi alanlarında belli tecrübelerle sahip işçilerin istihdamda kalmaları için değişen iş koşullarına ayak uydurmalarını sağlayacak yaşam boyu öğrenme gibi etkili politikalara ihtiyaç duyulacaktır (Canpolat, 2019).

Kişilerin eğitim durumu yükseldikçe, işgücüne katılım oranı artmakta, özellikle ülkemizde bu kadınlarda daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitim, kişilerin sürekli ilerleyen ve gelişen teknoloji ortamında, yaşamını devam ettirebilmesi ve gelişen teknolojilere uyum sağlayabilmesi için gerekli olan bilgi ve yeteneği kazanmasında büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle kişisel, toplumsal, sosyal veya istihdamla ilgili bakış açıları dahilinde bilgi, beceri ve yetkinlikleri geliştirmek amacıyla hayat boyunca gerçekleştirilen tüm öğrenme faaliyetlerini kapsayan yaşam boyu öğrenme, kişileri işgücü piyasasından tutmanın önemli bir ayağını oluşturmaktadır (Taştı, 2019).

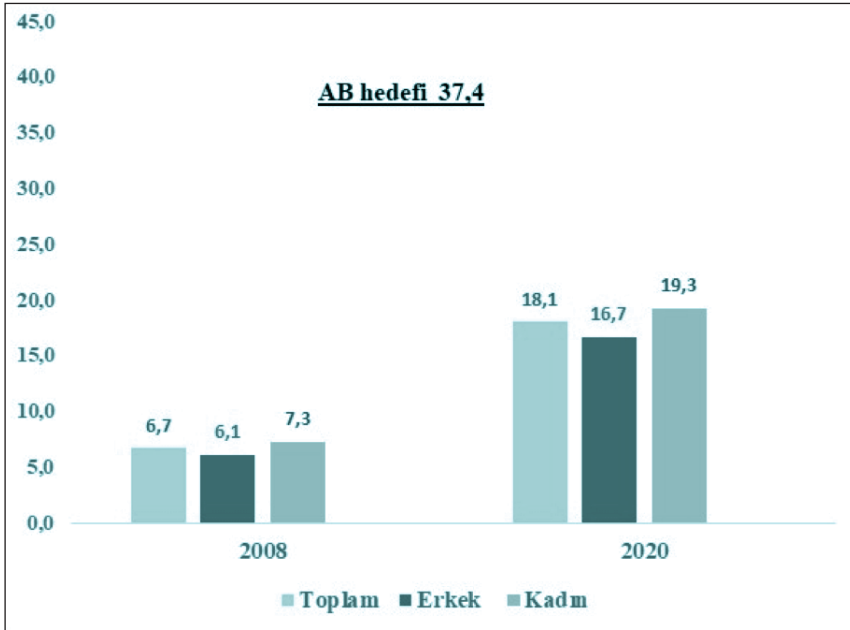
Topluma Katılım

Aktif yaşlanma endeksini oluşturan ana alanlardan ikincisi, “topluma katılım”dır ve “gönüllü çalışma, çocuk/torun bakımı, yaşlı bakımı ve politikaya katılım” olmak üzere dört göstergeden oluşmaktadır. Her bir göstergenin topluma katılım alanına etkisi farklı ağırlıktadır (Tablo 3). Topluma katılım alan endeksinin ağırlığı da istihdam alanı ile aynı olup (%35) bu ağırlık ile yaşlanma sürecinde topluma katılımın en az istihdam, bir gelire sahip olma kadar önemli, değerli ve etkili olduğu vurgulanmıştır. Bu alan ile yaşlı bireylerin kendi çocuklarına, torunlarına ve yaşlı yetişkinlere bakmaları ve

“gönüllü ve politik” faaliyetler gibi ücretsiz ve üretken faaliyetler yoluyla yaptığı katkılar ölçülmektedir. Bu katkı toplumlarda genel olarak hafife alınmaktadır. AYE’nin sağladığı en önemli katkılardan biri de bu alan sayesinde, yaşlıların topluma nasıl katkıda bulunduğunun daha fazla tanınmasına yardımcı olmak ve böylece onlar için daha destekleyici koşullar yaratmaya yönelik önlemleri teşvik etmektir (Zaidi, ve diğerleri, 2013).

Bu alanın göstergeleri iki alt gruba ayrılabilir: “aile ve toplum temelli bakım” ve “diğer sosyal faaliyetler”. Bu ayrımın, farklı kültürlerde ve sosyal ortamlarda yaşlı insanların sosyal aktivitelerini kapsamayı mümkün kıldığı için benimsendiği belirtilmektedir. Devlet tarafından sağlanan iyi bir bakım sistemine sahip ülkeler, bakımla ilgili göstergelerden daha düşük sonuçlar alma eğilimindedir; bu durum, hedef değerler seçilirken dikkate alınmalıdır (UNECE/European Commission, 2018).

Türkiye için topluma katılım endeks değeri 2008 yılında toplam nüfusta 6,7, erkek nüfusta 6,1 ve kadın nüfusta 7,3 değerini alırken 2020 yılında sırasıyla 18,1, 16,7 ve 19,3 değerlerini almıştır (Şekil 9).

Şekil 9. 2008 ve 2020 Yılında Cinsiyete Göre Türkiye'nin Topluma Katılım Endeks Değerleri

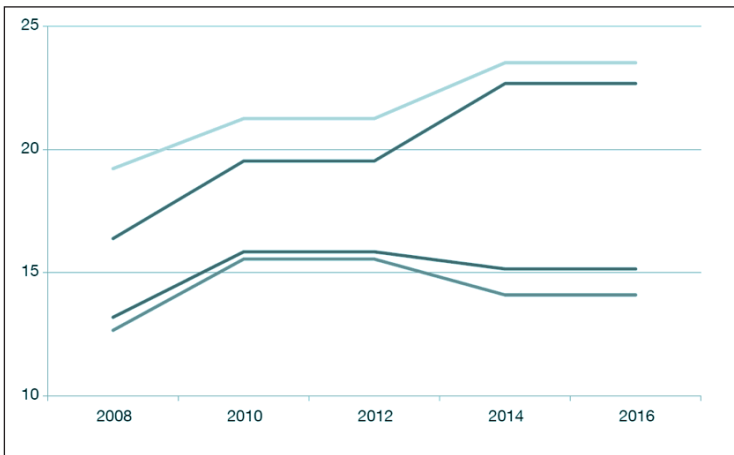
Toplam topluma katılım endeks değeri AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye 2018 yılı AYE değeri ile “topluma katılım” açısından sıralamada 13. sırada yer almaktadır (Tablo 7). Türkiye'nin 2018 yılı endeks değerinde 13. sırada yer almasının temel nedenlerinden biri çocuk/torun ve yaşlı bakımındaki oranının diğer ülkelerin oranlarından daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin; Türkiye'de 2016 yılında yaşlılar, %15,6 gibi bir oranla yaşlı/yetişkin ve %35,5 ile çocuk ve torunlara bakımı gerçekleştirilmektedir (Ek 1.2). Çocuk ve torun bakım oranı ise AB ortalamasının (%26) üstünde yer almaktadır (UNECE/European Commission, 2019, sf 71).

AB ülkelerindeki değişim, kümelere ayrılmış ülke verileri ile Şekil 10'da gösterilmektedir. Kırmızı kümenin tüm üyelerinin (Avusturya hariç) bu alanda en yüksek puan artışını gösterdiği ve sarı kümelerdeki tüm ülkelerin (Birleşik Krallık hariç) söz konusu dönemde AB ortalamasının oldukça üzerinde bir oranda artışa sahip olduğu görülmektedir. Topluma katılım endeks değerinin en yüksek olduğu ilk beş ülke Belçika, Hollanda, Fransa, İsveç ve Lüksemburg'dur. Bu ülkeler, daha önce Tablo 4'te belirtildiği gibi AB Aktif Yaşlanma Endeks Çalışmalarında “kırmızı küme” de sınıflandırılan, Kıta Avrupası ve Akdeniz adalarına yayılmış olan ülkelerden oluşmaktadır ve ileri yaş gruplarında oldukça düşük istihdam oranları bulunmaktadır (UNECE/European Commission, 2019, sf 46).

Tablo 7. AB Üye Ülkeleri ve Türkiye için 2018 AYE Topluma Katılım Endeksi Değerleri

Sıra	Ülke	Topluma Katılım Endeksi Değeri-2018	Sıra	Ülke	Topluma Katılım Endeksi Değeri-2018
1	Belçika	27,0	16	Çek Cumhuriyeti	16,2
2	Hollanda	26,6	17	İspanya	16,2
3	Fransa	26,2	18	Slovakya	16,1
4	İsveç	26,0	19	Almanya	15,9
5	Lüksemburg	23,8	20	Hırvatistan	15,8
6	Finlandiya	22,6	21	Slovenya	15,7
7	Danimarka	21,7	22	Estonya	14,3
8	Malta	20,9	23	Romanya	13,6
9	Birleşik Krallık	20,7	24	Polonya	13,1
10	Kıbrıs	19,4	25	Portekiz	11,9
11	İrlanda	18,8	26	Yunanistan	11,8
12	Avusturya	18,8	27	Macaristan	11,6
13	Türkiye	18,1	28	Litvanya	11,1
14	Letonya	17,8	29	Bulgaristan	9,7
15	İtalya	17,3		AB Ortalaması	17,9

2018 AAI sonuçları, en son yayınlanan verilere (AB için 2016 yılı mevcuttur) atıfta bulunmaktadır. Kaynak : (UNECE/European Commission, 2019 sf. 19-20)

Şekil 10. AB Ülkelerinde 2008 ve 2016 Yılları Arasında Ülke Kümelenmesine Göre AYE "Topluma Katılım" için Alanına Özgü Puanın Gelişimi

Cinsiyet farklılıklarına göre incelendiğinde ise, istihdam alanında gözlemlenenin aksine, Türkiye için kadın nüfusun lehine bir endeks puanı olduğu görülmektedir. Her iki cinsiyetin topluma katılım endeks puanı 12 yıllık dönemde yaklaşık 3 kat artış göstermiş olup 2008 yılında 1,2 olan cinsiyet farkı, 2020 yılında kadın nüfusu lehine 2,6 puana çıkmıştır (Tablo 5). Sadece Türkiye için AYE'nin bu alanda gözlemlenen kadın nüfus lehine bu pozitif farklılığın nedeni olarak kadının toplumsal cinsiyet rolleri arasında yer alan çocuk, torun ve yaşlı bakımını içeren göstergelerden kaynaklandığı ifade edilebilir. Bununla birlikte, AB Üye Devletlerinin neredeyse yarısı sosyal katılım alanı puanında kadınlardan ziyade erkekler için daha yüksek bir büyüme kaydetmiştir ve bu eğilim tüm ülke kümelerinde gözlenmiştir (UNECE/European Commission, 2019). Türkiye'de genel olarak yaşlı kadın nüfusun tüm araştırma yıllarında gönüllü aktivitelere ve politikaya katılımlarının³ erkeklere göre daha düşük, çocuk, torun, yaşlı ve yetişkin (2007/08 dönemi ve 2016 hariç) bakımlarında erkeklerden daha yüksek değerlere sahip oldukları görülmektedir (Ek 1.2).

Bu alan endeksinin altında yer alan “yaşlı yetişkinlere” bakım ile ilgili gösterge değerleri, ülkelerin yaşlılara yönelik kültürel ve geleneksel bakım örüntüleri, yaşlı bakımı veren kurumlara erişilebilirlik, bu kurumların kalitesi ve aile bakımını desteklemek için alınan önlemlerin etkinliği ile yüksek oranda ilişkilidir. Düşük gösterge değerleri, erken ölüm nedeniyle yaşlı akraba yaygınlığının veya yaşlı yakın oranının düşük olmasını yansıtabileceğinden, ortalama yaşam beklentisi de bu gösterge üzerinde önemli bir rol oynayabilmektedir.

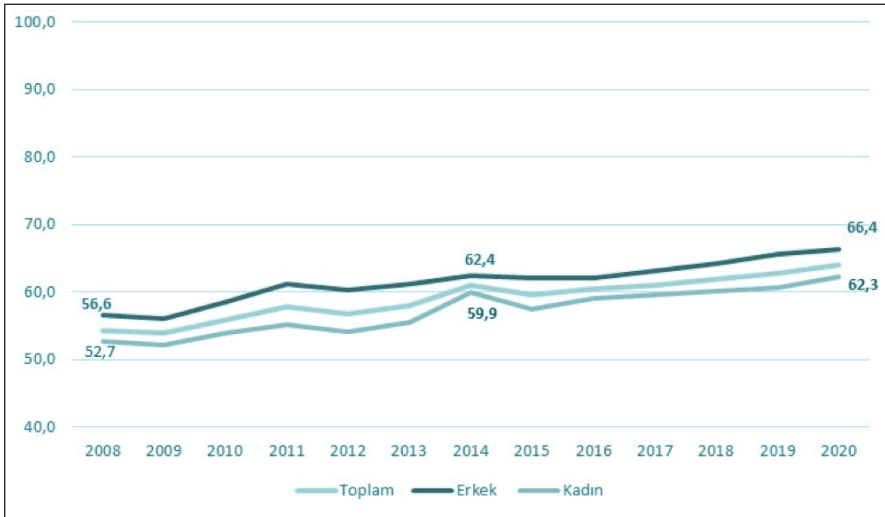
Bağımsız, Sağlıklı ve Güvenli Yaşam

Üçüncü alan ve genel endeks içindeki ağırlığı %10 olan “Bağımsız, sağlıklı ve güvenli yaşam” alanı, yaşlı bireylerin finansal güvenliği, yaşam konforu, sağlık olanakları, kendi geçimini sağlayabilmeleri ve özerk yaşama ile ilgili gerçek deneyimlerini ölçmeyi hedeflemektedir. Alanın altında yer alan farklı ağırlıklardaki sekiz gösterge ile yaşadığı çevrenin yaşlı insanların ihtiyaçları için ne kadar yararlı ve iyi ayarlanmış olduğunun tespit edilmesi, yaşlı bireylerin

³ “Siyasi katılım” göstergesi, siyasi ve sendikal faaliyetlere katılımı ve yaşlıların bu kuruluşların karar verme sürecini etkileme ve böylece yaşlıları güçlendirme yeteneklerini analiz etmektedir (UNECE/European Commission, 2018).

mümkün olduğunca uzun süre kendi yaşamlarından sorumlu kalabilmeleri için gerekli önlemlerin alınmasına olanak sağlaması hedeflenmektedir (UNECE/ European Commission, 2019, sf. 22). Bu endeksi oluşturan göstergelerden “sağlık hizmetlerine erişim” ve “bağımsız yaşam” %20 ile en yüksek ağırlığa sahip göstergelerdir (Tablo 3).

Türkiye'nin bağımsız, sağlıklı ve güvenli yaşam endeks değeri 2008-2020 döneminde artış eğilimi göstermiş, 2008 yılındaki değerler 2020 yılına gelindiğinde her iki cinsiyet içinde yaklaşık 10 puanlık bir artış gözlenmiştir. 2008 yılında yaşlı erkek nüfusta 56,6, yaşlı kadın nüfusta 52,7 olan endeks değeri, 2020 yılına gelindiğinde sırasıyla erkek nüfusta 66,4, kadın nüfusta ise 62,3'e ulaşmıştır (Şekil 11 ve Tablo 5). Bu endeks değerleri cinsiyet bazında değerlendirildiğinde tüm yıllarda yaşlı erkek nüfusun kadın nüfustan daha avantajlı olduğu görülmektedir.

Şekil 11. Yıllara ve Cinsiyete göre Türkiye'nin “Bağımsız, Sağlıklı ve Güvenli Yaşam Endeks” Değerleri

Bu endeksi oluşturan göstergeler cinsiyete göre incelendiğinde Türkiye'de, özellikle son yıllarda yoksulluk, görece medyan gelir, bağımsız yaşam düzenlemeleri, maddi yoksunluk ve fiziksel güvenliğin sorgulandığı göstergelerde kadınların erkeklerden daha kötü durumda, yoksulluk riski ve yaşam boyu öğrenme ile ilgili iki göstergede ise tüm yıllarda erkeklerden daha

iyi durumda olduğu görülmektedir (Ek 1.3). Fiziksel aktivite ile ilgili gösterge ise mevcut tüm yıllarda erkeklerin kadınlardan daha fazla egzersiz yaptığını göstermektedir. Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırmasından elde edilen “fiziksel egzersiz” göstergesi, her gün veya hemen hemen her gün spor veya fiziksel egzersiz yapan 55 yaş ve üzeri kişilerin oranını ölçmektedir. Orta düzeyde fiziksel aktivite yapmak, insanların yaşadığı toplumlarda aktif kalmalarını ve bağımsız olarak hayatlarını devam ettirebilmelerini sağlamak için gereken dengeyi ve hareketliliği korumanın bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

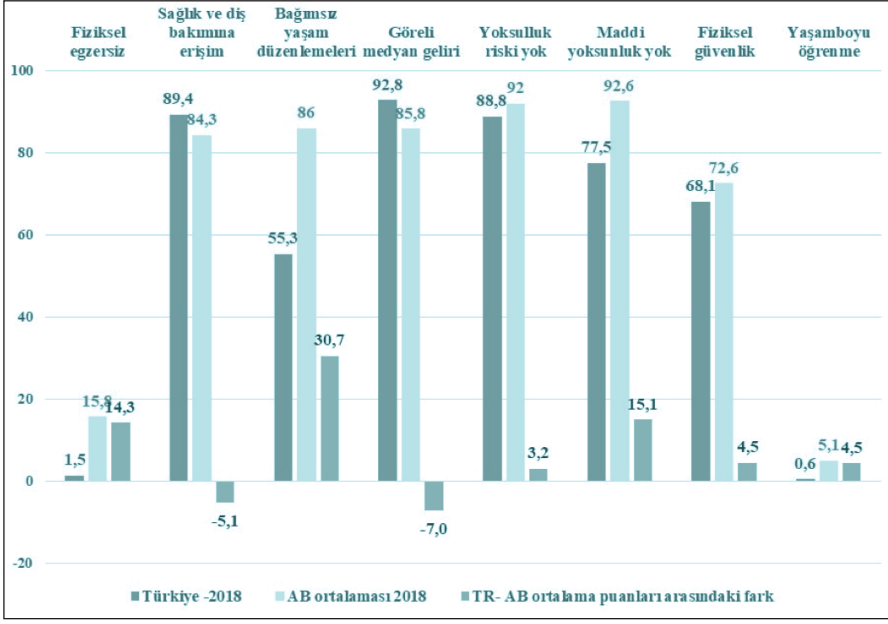
Toplam “Bağımsız, sağlıklı ve güvenli yaşam endeksi” değeri, AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye 2018 yılı AYE değeri ile sıralamada 28. sırada yer almaktadır (Tablo 8). Türkiye bu endeksi oluşturan sekiz göstergenin sadece ikisinde (sağlık ve diş bakımına erişim ile görelî medyan gelirden) AB ortalamasının üstünde değerler almıştır. Türkiye’de 2018 yılı endeks değerinde yaşlıların %68,1’i yaşadıkları çevrede ve hava karardığında yalnız yürürken kendilerini güvende hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu oran erkek nüfusta %78,8, kadın nüfusta ise %58,7’dir. Yine 2018 yılında Türkiye’de yaşlıların %89,4’ü sağlık ihtiyaçlarının karşılandığını ifade etmiştir. Türkiye’de 2018 yılında 75 yaş üstü nüfusun yalnız ya da eşiyile birlikte yaşama oranı ise %55,3’tür. Bu oran erkek nüfusta %59,8, kadın nüfusta ise %52,3’tür. Yaşlı nüfusun sadece %0,6’sı, yaşam boyu öğrenme ile ilgili etkinliklere katıldıklarını beyan etmişlerdir. Bu oran yaşlı erkek nüfusta %0,3, yaşlı kadın nüfusta ise %0,9’dur (Ek 1.3).

Tablo 8. AB Üye Ülkeleri ve Türkiye için 2018 AYE Bağımsız, Sağlıklı ve Güvenli Yaşam Endeksi Değerleri

Sıra	Ülke	Bağımsız, Sağlıklı ve Güvenli Yaşam Endeks Değeri-2018	Sıra	Ülke	Bağımsız, Sağlıklı ve Güvenli Yaşam Endeks Değeri-2018
1	İsveç	79,2	16	Malta	70,6
2	Danimarka	78,4	17	Slovakya	69,2
3	Avusturya	77,7	18	İtalya	68,0
4	Finlandiya	77,6	19	Portekiz	67,7
5	Hollanda	77,3	20	Estonya	66,5
6	Fransa	75,4	21	Bulgaristan	66,2
7	Birleşik Krallık	75,3	22	Polonya	66,1
8	İrlanda	75,0	23	Macaristan	65,6
9	Almanya	74,9	24	Litvanya	65,3
10	Lüksemburg	74,2	25	Hırvatistan	64,2
11	Belçika	73,3	26	Yunanistan	63,9
12	İspanya	71,6	27	Romanya	63,7
13	Kıbrıs	71,5	28	Türkiye	61,9
14	Çek Cumhuriyeti	71,4	29	Letonya	57,7
15	Slovenya	71,0		AB Ortalaması	70,7

2018 AAI sonuçları, en son yayınlanan verilere (AB için 2016 yılı mevcuttur) atıfta bulunmaktadır.

Kaynak : (UNECE/European Commission, 2019 sf. 19-20)

Şekil 12. Bağımsız, Sağlıklı ve Güvenli Yaşam Endeksi Göstergelerinin 2018 Yılı Türkiye ile AB Ortalaması için Karşılaştırılması

Aktif Yaşlanma için Kapasite ve Elverişli Ortam

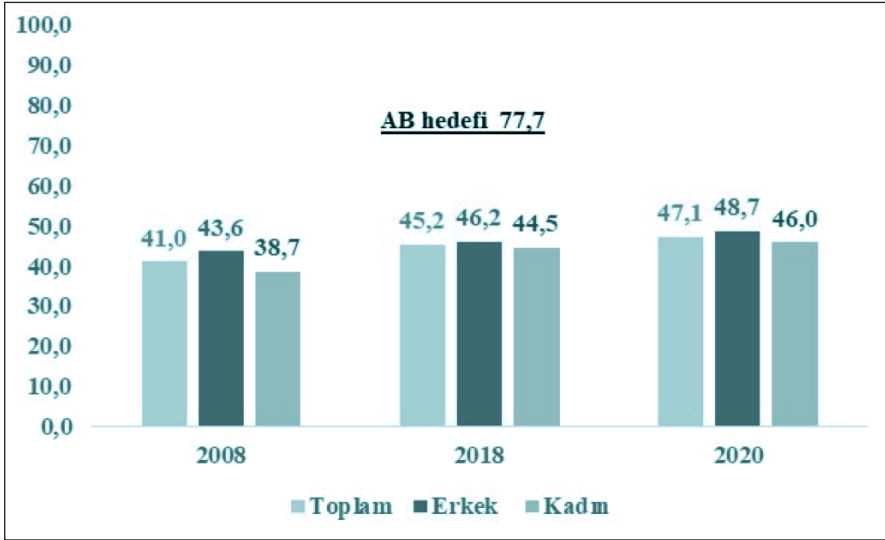
Genel AYE endeksini oluşturan dördüncü alan olan “Aktif yaşlanma için kapasite ve elverişli ortam” alanı, aktif ve sağlıklı yaşlanmayı sağlama, iyileştirme için önemli fırsatları ve yaşlı bireylerin özerk olma ve kendi geleceğini tayin etme yetilerinin ne kadar güçlendirildiğini ölçmeyi hedeflemektedir. Bu endeks, bireyin sahip olduğu en önemli varlıklardan biri olan ulaştığı yaşta kalan ortalama yaşam süresi, sağlık ile ilgili sermayesi (günlük faaliyetlere ve zihinsel iyi olma halinde sınırlama olmaması açısından) ve beşeri sermayesi (eğitim düzeyi, İnternet kullanımı, sosyal bağlılık) ile ilgili göstergeleri içerir.

AYE’yi oluşturan ilk üç alan, yaşlı bireylerin hâlihazırdaki bağımsız, özerk, sosyal ve ekonomik olarak aktif ve güvenli yaşam ile ilgili gerçek deneyimlerini ve başarılarını yakalamayı amaçlamaktadır. Dördüncü alan olan “aktif yaşlanma için kapasite ve elverişli ortam” alanı endeksi ise, bu deneyimleri kazanmayı kolaylaştıran veya engelleyen faktörleri ölçmeyi hedeflemektedir.

Söz konusu dördüncü alan, ilk üç alanda daha yüksek sonuçlara ulaşmak için sosyal politikalarla harekete geçirilebilecek bir sermaye olarak yorumlanabilir (UNECE/European Commission, 2018).

Aktif yaşlanma potansiyeli ile ilgili bilgi veren bu alan farklı ağırlıklardaki uzun ve sağlıklı bir yaşam için öncü gösterge olabilecek altı göstergeden oluşmaktadır (Ek 1.4).

Türkiye için aktif yaşlanma için kapasite ve elverişli ortam endeks değeri 2008 yılında toplam nüfusta 41,0, erkeklerde 43,6 ve kadınlarda 38,7 değerlerini alırken 2020 yılına gelindiğinde artış göstererek sırasıyla 47,1, 48,7 ve 46,0 değerlerini almıştır (Şekil 13).

Şekil 13. 2008, 2018 ve 2020 Yılında Cinsiyete Göre Türkiye'nin Aktif Yaşlanma için Kapasite ve Elverişli Ortam Endeks Değerleri

Türkiye 2018 yılında AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında bu alanda 46,8 puanla 28. sırada yer almaktadır (Tablo 9). Zihinsel iyi olma hali (4.3), bilişim ve iletişim teknolojileri kullanımı (4.4) ve eğitim düzeyi (4.6) göstergeleri 2008–2020 döneminde kademeli olarak artmaktadır (Ek 1.4), ancak hâlihazırda bu gösterge değerleri (Gösterge 4.3 zihinsel iyi olma hali hariç) AB ülkelerinden daha düşüktür.

2016 yılında yapılan Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırması sonuçlarına göre Türkiye'de 55 yaş üstündeki kişilerin %55,2'si kendini sakin, rahat ve neşeli hissetmektedir. Yaşlı insanların sadece %17,6'sı 2018 yılında lise veya yükseköğretime sahiptir. Yine son 3 ay içerisinde hemen her gün veya haftada en az bir kez internet kullanan "55-74" yaş grubundaki bireylerin oranı sadece %29,5'tur (Ek 1.4). Söz konusu İnternet kullanım oranı (Gösterge 4.4) yaşlı kadın nüfusta düşüktür: 2018 yılında yaşlı erkeklerin %37'si haftada en az bir kez İnternet kullanıyorsa, yaşlı kadınların %22,4'ü interneti kullanmaktadır. Benzer durum, eğitim düzeyi göstergesinde de (4.6) görülmektedir. Yaşlı erkeklerin %24,4'ü, kadınların ise %11,3'ü lise veya yükseköğrenim mezunudur.

Türkiye'de kadın ve erkek nüfus arasındaki yaşam beklentisi farkı AB ortalamasının altındadır. Ancak sağlıklı yaşam beklentisi açısından Türkiye'de erkekler kadınlardan çok daha yüksek sonuçlara sahip olup cinsiyetler arasındaki bu fark herhangi bir AB ülkesinden daha yüksektir. Bu farklılık, kadınlarda sağlık sorunları nedeniyle erkeklere göre günlük aktivitelerde daha yüksek düzeyde kısıtlamalara işaret etmektedir.

Bu alan, tüm AB ülkelerinde ortak bir şekilde istikrarlı ve küçük bir büyüme ile karakterize edilebilecek 2008-2016'da en az değişikliği gösteren alandır (UNECE/European Commission, 2019, sf 50).

Tablo 9. AB Üye Ülkeleri ve Türkiye'nin 2018 AYE Aktif Yaşlanma için Kapasite ve Elverişli Ortam Endeksi Değerleri

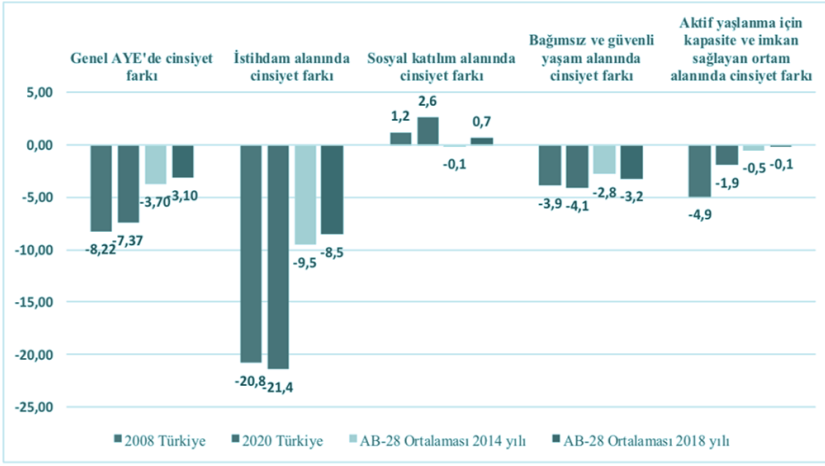
Sıra	Ülke	Aktif yaşlanma için kapasite ve elverişli ortam endeksi değeri-2018	Sıra	Ülke	Aktif yaşlanma için kapasite ve elverişli ortam endeksi değeri-2018
1	İsveç	71,2	16	İtalya	55,9
2	Danimarka	66,5	17	Slovenya	55,5
3	Hollanda	64,7	18	Kıbrıs	54,9
4	Birleşik Krallık	63,9	19	Portekiz	54,2
5	Almanya	63,6	20	Estonya	53,2
6	İrlanda	63,2	21	Slovakya	52,9
7	Finlandiya	63,1	22	Polonya	52,7
8	Belçika	62,8	23	Macaristan	51,0
9	Fransa	62,2	24	Letonya	50,2
10	Lüksemburg	62,2	25	Yunanistan	50,0
11	Malta	60,5	26	Hırvatistan	49,4
12	Avusturya	60,0	27	Litvanya	48,5
13	İspanya	59,7	28	Türkiye	46,8
14	Çek Cumhuriyeti	58,7	29	Romanya	44,6
15	Bulgaristan	55,9		AB Ortalaması	57,5

2018 AAI sonuçları, en son yayınlanan verilere (AB için 2016 yılı mevcuttur) atıfta bulunmaktadır.
Kaynak : (UNECE/European Commission, 2019 sf. 19-20)

Aktif Yaşlanma Endeks Değerlerinde Cinsiyet Farkı

Aktif Yaşlanma Endeksinin önemli yönlerinden birisi de erkekler ve kadınlar için aktif yaşlanma endeksi değerlerindeki farkı analiz etme imkânı sağlamasıdır. AYE sonuçlarının iyileştirmenin yollarından biri, bu alanlardaki cinsiyet farkını (kadınlar ve erkekler için sonuçlar arasındaki fark) kapatmaya çalışmaktır. Şekil 14'de, Türkiye için ve 28 AB ülkesi için ortalama cinsiyet farkını göstermektedir. Türkiye, genel AYE açısından erkekler için kadınlardan önemli ölçüde daha yüksek sonuçlara sahiptir. Bu fark en yüksek değerini 8,5 puan ile 2017 ve 2018 yıllarında almış, 2018 yılından sonra sürekli düşüş göstererek en düşük değerini 7,5 puan ile 2020 yılında almıştır (Tablo 5). Her alandaki

cinsiyet uçurumuna bakmak, bu farklılıkların nereden geldiği konusunda iyi bir bilgi verir. 2008-2020 dönemindeki Türkiye ve 2014-2018 AB ortalaması sonuçlarından, erkeklerin istihdam, bağımsız yaşam alanlarında (genellikle finansal güvenlik göstergelerindeki daha yüksek sonuçlar nedeniyle) ve aktif yaşlanma için kapasite ve imkan sağlayan ortam endeks alanlarında kadınlardan daha iyi durumda olduklarını görmek mümkündür (Şekil 14). Türkiye'de yaşlı kadınlar sadece sosyal katılım alanı endeks değerinde erkek nüfustan daha iyi durumdadır.

28 Avrupa Birliği (AB) Üye Devleti için 2018 AAI sonuçları, en son yayımlanan verilere (2016 yılı için mevcuttur), 2014 AAI sonuçları ise 2012 yılı verilerine atıfta bulunmaktadır.

Şekil 14. Türkiye için Genel AYE Endeksi ve Alanlarına Göre Cinsiyet Farkı

TARTIŞMA

Türkiye'de yaşlı nüfusun gün geçtikçe artması, yaşlıların ve ailelerinin yaşamlarının bütüncül olarak değerlendirilmesi, yaşlanma ve yaşlılık ile ilgili politikalara yön ve öncelik verilmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Bu çalışmanın sonuçlarının, Türkiye'de yaşlıların potansiyellerini kullanma konusunda gelişmeye açık alanların ve önceliklerin belirlenmesi konusunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma kapsamında Türkiye için hesaplanan genel AYE değerindeki değişim incelendiğinde, 2008-2020 yılı arasındaki 12 yıllık dönemde, Türkiye'nin genel AYE puanında bir ilerleme tespit

edilmiştir. Bu değişim, AB ortalaması ile karşılaştırıldığında oldukça olumlu bir ilerlemeyi göstermektedir. Türkiye'nin 2020 yılındaki genel AYE değeri, AB ülkeleri için belirlenen 56,4 hedefinin %53'ünü, istihdam endeks değeri %40'ını, sosyal katılım endeks değeri %48'ini, bağımsız, güvenli ve sağlıklı yaşam endeks değeri %73'ünü ve aktif yaşlanma için kapasite ve elverişli ortam endeks değeri de %61'ini oluşturmaktadır (Tablo 5, Şekil 5). Bu durum AYE'yi oluşturan tüm alanlarda, yaşlıların kullanılmayan potansiyelinin kullanımının artırılması, değerlendirilmesi için doldurulabilecek önemli bir boşluğun olduğunu göstermektedir.

UNECE tarafından hazırlanan "Aktif Yaşlanma Endeksi: Analitik Raporu"nda AYE sonuçlarını kullanmaya başlamanın faydalı yollarından birinin, aktif yaşlanma için gerçekleştirilen veya gerçekleştirilecek eylem ve programların sonuçları ile ilgili olan farklı yönetim seviyeleri ve politika aktörleri arasında daha güçlü bir işbirliği oluşturmak olduğu belirtilmektedir. Bu sayede, kurumsal (makro), organizasyonel (mezo) ve bireysel (mikro) seviyelerdeki bu aktörler birbirine yaklaştırılabilecektir (UNECE/European Commission, 2019). Bu çalışmanın çıktılarının söz konusu işbirliklerini kolaylaştırmaya, hızlandırmaya ve yol haritası belirlemeye yardımcı olacağı değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye'de yaşlı nüfusun yetenek ve potansiyelinden en az yararlanan ve önlem alınması gereken alanın genel AYE değerinin hesaplamasında %35 gibi bir ağırlığa sahip olan ve son 12 yıllık dönemde sadece 0,9 puanlık bir artış gösteren istihdam alanı olduğu görülmektedir. Yaşlı kadınların istihdam endeks değeri, tüm yıllarda erkeklerin endeks değerinden yaklaşık 3 kat daha düşüktür. Aynı durum aktif çalışma çağı nüfusunda da gözlemlenmektedir. İstihdam alanında hem yaşlı hem de çalışma çağındaki nüfus için politika oluşturulması ve yaşlılık dönemi için önlem alınması gerekmektedir. Bununla birlikte politikalar oluşturulurken yaşlılıkta yüksek istihdam değerlerinin emekli olmayı zorlaştıran bir sosyal güvenlik sisteminden ve yaşlılıkta karşılaşılan yoksulluktan kaynaklı olabileceği de dikkate alınmalıdır. Bu nedenle yaşlı bireylerin çalışma süreleri veya istihdam için ne tip motivasyonlarının olduğunu tespit edebilmek için ek araştırmalara ihtiyaç olabilir.

2014 yılında UNECE tarafından gerçekleştirilen Türkiye pilot çalışma sonuçları da bu çalışma kapsamında tekrar değerlendirilmiştir. 2014 yılından UNECE pilot çalışmasında Türkiye genel AYE değeri 27,6 iken bu çalışmada 27,7 olarak hesaplanmıştır. AYE hesaplamasındaki endeks değerleri karşılaştırıldığında “istihdam” alan endeks değeri pilot çalışmada 23,9, “sosyal katılım” endeks değeri 12,8, “bağımsız, sağlıklı ve güvenli” yaşam endeks değeri 58,1, “aktif yaşlanma için kapasite ve elverişli ortam” endeks değeri 44,6 iken, bu çalışma kapsamında bu endeks değerleri sırasıyla 23,2, 12,8, 61 ve 44,6 olarak elde edilmiştir. Bu ufak farklılıklar bu çalışma kapsamında kullanılan tüm verilerin ilgili yıla ait olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, 2014 yılı pilot çalışmasında Gösterge 4.6 “Eğitim Düzeyi” göstergesi aynı veri kaynağından 2012 yılı verileri kullanılarak hesaplanmış ve toplam için %14, erkek için %2,1 ve kadın için %8,5 değerlerini almıştır (Ek 1.4) (UNECE, 2016). Özetle her iki çalışmanın gösterge değerleri birbiri ile uyumlu olup ufak farklılıklar, 2014 yılı pilot çalışması sırasında hâlihazırda mevcut olan araştırma sonuçlarının en son yıl verilerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, bu çalışmanın bir diğer katkısı da Türkiye için UNECE tarafından gerçekleştirilen pilot çalışma sonuçlarının en son verilerle güncellenmesi olmuştur.

Günümüzde sanayi çağından bilgi toplumuna bir geçiş gerçekleşmiştir ve gelişmiş ülkelerin bugünkü refah düzeyine ulaşmasında, fiziki sermaye ve alt yapılarının yanında, sahip oldukları beşeri sermayenin de önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu ülkelerin nüfusu kalkınma ile birlikte yaşlanmakta, bu yaşlı nüfusun iş piyasasında aktif olarak yer alamaya devam etmesi veya tekrar ekonomiye kazandırılması için birçok çalışma yürütülmekte, politikalar oluşturulmaktadır. Bu politikalardan birisi de yaşam boyu eğitim olup nüfusun teknolojik yeniliklere ve yeni iş alanlarına uyum sağlayabilmesi için gerekli alt yapılar oluşturulmakta, eğitim destekleri verilmektedir. Yaşlı nüfus aynı zamanda deneyimli ve nitelikli insan gücü demektir. Bu nedenle Türkiye gibi nüfusu yaşlanan bir ülkenin şimdiden yaşlı nüfusun aktif katılımının sağlanması için gerekli politikaları oluşturması, sürdürülebilir bir kalkınma da önemli bir rol oynayacaktır.

AYE, onu oluşturan alanlarda makro düzeye ulaşılan “aktif yaşlanma derecesini” ölçmek üzerine oluşturulmuş bir endeks olduğu için bireysel

düzeyde tercih ve istekleri yakalayamamaktadır. Bu nedenle, politika yapıcıların amacı bu bileşik endeks tarafından dikkate alınmış faaliyetleri teşvik edecek plan ve programlar oluştururken, bu endeksin yaşlı bireylerin bireysel ihtiyaç ve isteklerini dikkate almadan yapıldığını (José Manuel de São José, 2017) göz önüne almaları faydalı olacaktır. Bu bağlamda, bu endeks kullanılarak politika üretilmesi hedeflendiğinde, en verimli strateji sonuçların analizine ve değerlendirilmesine sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere toplumun temel paydaşlarını sistematik olarak dahil etmek olacaktır.

Bu çalışma kapsamında AYE, eldeki verilerin kısıtlılığı nedeniyle sadece Türkiye geneli için üretilebilmiştir. Bununla birlikte, homojen bir nüfus dağılımı ve özelliklerine sahip olmayan Türkiye’de AYE bölgelere göre önemli farklılıklar gösterecektir. Bu çalışmada yer alan veri kaynakları zenginleştirilerek, ileride bölgesel düzeyde AYE hesaplamalarının yapılması üretilecek politikalara bölgesel farklılık ve ihtiyaçların yansıtılabilmesine olanak sağlayacaktır.

Sonuç olarak, bu çalışma kapsamında Türkiye için hesaplanan Aktif Yaşlanma Endeksi gibi bu alandaki endeksler, yaşlı bireylerin topluma katkısını daha görünür hale getirmeye katkıda bulunmaktadır. Ayrıca AYE, politika yapıcıların ve diğer paydaşların hangi alanların daha zorlu durumlara sahip olduğunu veya hangi alanlarda daha fazla politika ve faaliyete ihtiyaç duyulduğunu anlamalarına, görmelerine yardımcı olur, böylece nüfusu hızla yaşlanan ülkemizde, toplumsal olarak daha dengeli bir yaşlanma deneyimi sağlamak için daha etkili müdahalelerin alınmasına yardımcı olur.

KAYNAKÇA

Akyıldız, N.A ve Akbaş, E. (2020). Yaş Dostu Kent Kriterlerinin Kentsel Morfolojiyi Biçimlendirmesi, Sosyal Çalışma Dergisi, 84-90.

Alcock, P., May, M., and Rowlingson, K. (2011). Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar. (B. Özçelik ve Ş. Gökbayrak, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi - Akademik Kitaplar.

Canpolat, Ş. B. (2019). Türkiye'de Nüfus. ISBN:978-605-81513-8-3 İstanbul: Türk İdari Araştırmaları Vakfı.

Çuhadar, S. G. (2020). Yaşlanan Nüfusa Çözüm Önerisi Olarak Aktif Yaşlanma Yaklaşımı: Eleştiriler ve Olası Endeks için Türkiye Önerileri. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 79, 361-397. doi:10.26650/jspc.2020.79.0004

ESS ERIC. (2022, February 6). The European Social Survey-2008. A European Research Infrastructure Consortium Known as Ess-Eric: [<https://www.europeansocialsurvey.org/data/download.html?r=4>]. (Erişim 22.09.2021).

Eurofound. (2017). European Quality of Life Survey 2016: Quality of life, quality of public services, and quality of society. doi:10.2806/964014 TJ-06-17-486-EN-N

European Centre Vienna. (2013, March). Active Ageing Index 2012 Concept, Methodology and Final Results. Methodology Report Submitted to European Commission's DG Employment, Social Affairs and Inclusion, and to Population Unit. Vienna: UNECE. [<https://www.euro.centre.org/downloads/detail/1542>]. (Erişim 21.08.2021).

Eurostat. (2022, Şubat 14). Employment rate by sex. Eurostat Web Sitesi: [<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tesem010/default/table?lang=en>]. (Erişim 20.02.2022).

Foster, L., and Walker, A. (2015). Special Issue: Successful Aging. The Gerontologist, 55(1), 83-90.

Güney, T. (2004). Cumhuriyetin 80. yılında Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sorunları. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 0(47), 247 - 254.

Havighurst, R. (1961). Successful aging. The Gerontologist, 1, 8-13.

José Manuel de São José, V. T. (2017, January). A Critique of the active ageing index. Journal of Aging Studies, volume 40, 49-56. doi:10.1016/j.jaging.2017.01.001

Karahanoglu, G. E. (2020, Ocak). Türkiye'de Emekliliğe Geçişi Etkileyen Faktörler. Çalışma İlişkileri Dergisi, 1(Özel), 100-118.

OECD. (2016). Ageing and Employment Policies. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development.

OECD. (2017). Pensions at A Glance 2017: Public Policies Across OECD Countries. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development.

Peksevim, S., and Akgiray, V. (2019). Reforming the Pension System in Turkey: Comparison of Mandatory and Auto-Enrolment Pension Systems in Selected OECD Countries. [www.oecd.org/pensions/Reforming-the-Pension-System-in-Turkey-2019.pdf]. (Erişim 20.07.2020).

Pressat, R., and Wilson, C. (1985). The dictionary of demography. New York: Oxford ; New York : Blackwell Reference.

Sidorenko, A., ve Zaidi, A. (2013). Active Ageing in CIS Countries: Semantics, Challenges, and Responses. Current Gerontology and Geriatrics Research, 1, 1-17. doi:10.1155/2013/261819

Taştı, E. (2019, Ekim). Eğitimin Önemi ve Türkiye'de Durum. ADVAK Dergisi. (10).

Timonen, V. (2016). Beyond Successful and Active Ageing. A Theory of Model Ageing. Bristol: Policy Press.

TÜİK. (2018, Şubat 21). Nüfus Projeksiyonları, 2018-2080. Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-Projeksiyonlari-2018-2080-30567]. (Erişim 22.02.2019).

TÜİK. (2020, Eylül 17). Hayat Tabloları, 2017-2019. Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayat-Tabloları-2017-2019-33711]. (Erişim 18.10.2020).

TÜİK. (2020a). Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2020. Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi: [https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul]. (Erişim 10.03.2021).

TÜİK. (2021a, Mart 22). İşgücü İstatistikleri, 2020. Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2020-37484]. (Erişim 28.04.2022).

TÜİK. (2021b, Ağustos 26). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2021. [Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanım-Arastirmasi-2021-37437]. (Erişim 01.10.2021).

TÜİK. (2021d, Eylül). İstatistiklerle Yaşlılar 2020. Ankara, Türkiye. [https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul]. (Erişim 02.11.2021).

TÜİK. (2021e, Haziran 15). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2020. Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi: [<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2020-37404>]. (Erişim 22.02.2022).

TÜİK. (2022, Mart). İstatistiklerle Yaşlılar, 2021. [<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2020-37227>]. (Erişim 01.04.2022).

UNDP. (1990). Human Development Report 1990. New York, Oxford University: Published for the United Nations Development Programme (UNDP). [http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1990_en_front.pdf]. (Erişim 10.01.2019).

UNECE. (2014). AAI 2014 Active Aging Index for 28 European Union Countries. [https://unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/WG7/Documents/Policy_Brief_AAI_for_EG_v2.pdf]. (Erişim 02.02.2020).

UNECE. (2016). The Active Ageing Index Pilot Studies For Serbia and Turkey. UNECE Population Unit. [<https://statswiki.unece.org/download/attachments/76287849/Pilot%20study%20for%20Serbia%20and%20Turkey%20final.pdf?version=1&modificationDate=1473167139525&api=v2>]. (Erişim 04.06.2019).

UNECE/European Commission. (2015). Active Ageing Index. Report prepared by Asghar Zaidi of Centre for Research on Ageing, University of Southampton and David Stanton, under contract with United Nations Economic Commission for Europe (Geneva), co-funded by European Commission (Brussels).

UNECE/European Commission. (2018). Active Ageing Index (AAI) in non-EU countries and at subnational level: Guidelines. prepared by Maria Varlamova of the National Research University, Higher School of Economics (Moscow), under contract with United Nations Economic Commission for Europe (Geneva), co-funded by the European Commission (Brussels).

UNECE/European Commission. (2019). 2018 Active Ageing Index: Analytical Report. Report prepared by Giovanni Lamura and Andrea Principi under contract with the United Nations Economic Commission for Europe (Geneva), co-funded by the European Commission's Directorate General for Employment, Social Affairs and Inclusion (Brussels). Geneva: UNECE. [https://unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Active_Ageing_Index/ACTIVE_AGEING_INDEX_TRENDS_2008-2016_web_with_cover.pdf]. (Erişim 25.01.2022).

Walker, A., and Maltby, T. (2012). Active ageing: A strategic policy solution to demographic ageing in the European Union. *International Journal of Social Welfare*, 17, 117-130.

WHO. (2002). Active ageing: a policy framework. Geneva: World Health Organization. [<https://apps.who.int/iris/handle/10665/67215>]. (Erişim 22.02.2019).

Zaidi, A., Gasior, K., Hofmarcher, M., Lelkes, O., Marin, B., Rodrigues, R., . . . Zólyomi, E. (2013). Active Ageing Index 2012 Concept, Methodology and Final Results. Vienna: European Centre. [<https://www.euro.centre.org/downloads/detail/1401>]. (Erişim 22.01.2022).

Ek 1. Türkiye için AYE Göstergelerine ilişkin Veriler

Ek 1.1 İstihdam

1.1. "55-59" yaş grubu için istihdam oranı

Tanım	İstihdam edilenlerin kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusa oranı (55-59 yaş grubu için)												
Kaynak	Eurostat veri tabanı, Hanehalkı İşgücü Araştırması (http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/lfsa_esms.htm)												
Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	30,2	31	32,4	34,6	35,1	35,1	34,7	36,2	38	38,9	39,6	38,3	35,4
Erkek	44,6	44,9	46,3	49,7	50,8	50,4	49,9	52	55,5	57	57,4	55,1	51,6
Kadın	16,2	17,4	18,8	19,8	19,6	20,1	19,6	20,3	20,5	20,9	21,9	21,7	19,5

1.2. "60-64" yaş grubu için istihdam oranı

Tanım	İstihdam edilenlerin kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusa oranı (60-64 yaş grubu için)												
Kaynak	Eurostat veri tabanı, Hanehalkı İşgücü Araştırması (http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/lfsa_esms.htm)												
Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	23,7	24,5	25,8	27,1	27,7	26,8	27,1	26,7	28,3	29,3	30,1	27,9	25,8
Erkek	35,8	35,9	37,7	39,6	40,4	38,2	40	39,3	41,7	43,1	43,8	40,9	38,6
Kadın	13	14,3	14,9	15,6	15,9	15,9	14,9	14,6	15,4	16,1	16,9	15,3	13,3

1.3. "65-69" yaş grubu için istihdam oranı

Tanım	İstihdam edilenlerin kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusa oranı (65-69 yaş grubu için)												
Kaynak	Eurostat veri tabanı, Hanehalkı İşgücü Araştırması (http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/lfsa_esms.htm)												
Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	17,5	18	18,9	20,3	19,6	19,5	18,9	19,4	19,5	19,5	20	18,5	15,8
Erkek	27,7	27,3	29	30,2	29,4	30	30	29,8	30,5	30,2	30,4	28,2	23,8
Kadın	9,3	10,3	10,5	11,8	11,3	10,9	9,9	10,7	10,1	10	10,7	9,7	8,5

1.4. "70-74" yaş grubu için istihdam oranı

Tanım	İstihdam edilenlerin kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusa oranı (70-74 yaş grubu için)												
Kaynak	Eurostat veri tabanı, Hanehalkı İşgücü Araştırması (http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/lfsa_esms.htm)												
Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	11,9	12,4	12,7	13,2	13,1	13,3	12	12	11,5	12,4	12,1	12,2	10,1
Erkek	19,4	21,3	20,8	21,8	21	21,6	19,7	19,6	19,1	20,5	20,1	20,1	17,3
Kadın	5,9	5,5	6,3	6,5	6,8	6,6	5,8	5,9	5,4	5,6	5,4	5,7	4,3

Ek 1.2 Topluma Katılım

2.1. Gönüllü faaliyetler

Tanım	Orijinal AYE ile aynı		
Kaynak	Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırması (European Quality of Life Survey (EQLS))		
Yıl	2007/2008	2011/2012	2016
Toplam	2,7	0,5	5,6
Erkek	3,7	1,0	7,0
Kadın	1,6	0,0	4,4

2.2. Çocuklara ve torunlara bakım

Tanım	Orijinal AYE ile aynı		
Kaynak	Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırması (European Quality of Life Survey (EQLS))		
Yıl	2007/2008	2011/2012	2016
Toplam	10,7	30,6	35,5
Erkek	4,8	27,6	25,4
Kadın	16,9	33,4	44,5

2.3. Yaşlı yetişkinlere bakım

Tanım	Orijinal AYE ile aynı		
Kaynak	Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırması (European Quality of Life Survey (EQLS))		
Yıl	2007/2008	2011/2012	2016
Toplam	7,8	14,3	15,6
Erkek	8,4	10,9	17,7
Kadın	7,1	17,8	13,7

2.4. Siyasi hayata katılım

Tanım	Orijinal AYE ile aynı		
Kaynak	Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırması (European Quality of Life Survey (EQLS))		
Yıl	2007/2008	2011/2012	2016
Toplam	5,2	3,9	15,6
Erkek	7,3	6,4	16,3
Kadın	2,7	1,5	15,0

Ek 1.3 Bağımsız, Sağlıklı ve Güvenli Yaşam

3.1. Fiziksel egzersiz

Tanım	Orijinal AYE ile aynı		
Kaynak	Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırması (European Quality of Life Survey (EQLS))		
Yıl	2007/2008	2011/2012	2016
Toplam	-	6	1,5
Erkek	-	9,5	2,3
Kadın	-	2,6	0,8

3.2. Sağlık ve dış bakımına erişim

Tanım	Hesaplamalar, Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) verileri ile hesaplama AYE'nin orijinal tanımına göre yapıldı. Sağlık ve dış bakımı için karşılanmamış ihtiyaçları olmayan nüfus oranı.												
Kaynak	TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (SILC)												
Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	76,7	74,1	73,6	78,7	79,5	79,9	82,0	84,5	89,7	90,4	89,4	89,4	93,2
Erkek	75,6	72,6	73,2	79,5	79,9	80,2	81,2	84,8	89,3	90,3	88,8	89,4	93,6
Kadın	77,7	75,4	73,9	77,9	79,2	79,7	82,7	84,3	90,1	90,6	89,9	89,3	92,8

3.3. Bağımsız yaşam düzenlemeleri

Tanım	Hesaplamalar, Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) verileri ile hesaplama AYE'nin orijinal tanımına göre yapıldı.												
Kaynak	TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (SILC)												
Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	46,4	44,0	49,9	48,1	48,2	49,0	53,4	52,6	51,7	52,9	55,3	54,5	58,1
Erkek	53,1	49,5	55,2	56,2	56,4	57,4	55,9	54,8	54,2	55,2	59,8	60,3	63,1
Kadın	41,8	39,7	45,7	42,3	42,3	43,3	51,6	51,1	49,8	51,2	52,3	50,6	54,6

3.4. Görelî medyan geliri

Tanım	Hesaplamalar, Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) verileri ile hesaplama AYE'nin orijinal tanımına göre yapıldı.												
Kaynak	TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (SILC)												
Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	111,0	112,4	109,7	108,9	101,4	103,9	102,6	95,2	94,2	93,0	92,8	101,5	99,7
Erkek	108,0	112,2	110,3	111,1	103,1	103,5	102,1	95,9	94,2	95,1	94,3	103,0	101,2
Kadın	113,7	112,7	110,0	108,2	101,8	104,2	103,5	95,3	94,8	92,7	92,0	100,8	98,7

3.5. Yoksulluk riskinin olmaması

Tanım	Hesaplamalar, Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) verileri ile hesaplama AYE'nin orijinal tanımına göre yapıldı.												
Kaynak	TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (SILC)												
Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	89,3	87,0	88,5	88,6	85,2	88,2	88,1	88,0	89,1	89,8	88,8	90,1	88,4
Erkek	90,1	86,7	88,4	89,6	86,4	88,8	87,4	88,4	90,2	91,2	90,2	92,0	89,0
Kadın	113,7	112,7	110,0	108,2	101,8	104,2	103,5	95,3	94,8	92,7	92,0	100,8	98,7

3.6. Ciddi maddi yoksulluğun olmaması

Tanım	Hesaplamalar, Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) verileri ile hesaplama AYE'nin orijinal tanımına göre yapıldı.												
Kaynak	TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (SILC)												
Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	32,4	36,0	42,3	50,4	51,1	57,0	72,4	67,5	68,5	73,9	77,5	78,2	79,1
Erkek	34,3	37,3	44,2	51,9	52,6	58,4	73,9	69,4	70,5	76,7	79,3	80,0	80,8
Kadın	30,9	34,9	40,8	49,2	50,0	56,0	71,3	66,0	66,9	71,8	76,2	76,7	77,8

3.7. Fiziksel güvenlik

Tanım	Hesaplamalar, Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) verileri ile hesaplama AYE'nin orijinal tanımına göre yapıldı.												
Kaynak	TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması												
Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	58,8	61,5	65,9	70,6	68,7	67,2	69,7	64,5	68,0	65,4	68,1	68,8	69,5
Erkek	66,6	70,7	76,0	79,2	78,9	77,3	76,6	78,3	77,1	74,6	78,8	79,2	77,1
Kadın	52,1	53,9	57,3	63,1	59,9	58,5	63,7	52,4	60,0	57,3	58,7	59,6	62,7

3.8. yaşam boyu öğrenme

Tanım	Orijinal AYE ile aynı												
Kaynak	Eurostat veri tabanı, Hanehalkı İşgücü Araştırması (http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/fsa_esms.htm)												
Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4	0,6	0,5	0,4
Erkek	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3
Kadın	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,5	0,8	0,6	0,5	0,6	0,9	0,7	0,5

Ek 1. 4. Aktif Yaşlanma için Kapasite ve Elverişli Ortam

4.1. 55 yaşına ulaşıldığında kalan 50 yıllık yaşam beklentisi başarısı

Tanım	Hesaplamalar, Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) verileri ile AYE'nin orijinal tanımına göre yapıldı. 105 yıllık yaşam beklentisi hedeflenerek, birey 55 yaşına ulaştığında yaşam beklentisi başarısının oranını hesaplamak için 55'te kalan yaşam beklentisi 50'ye bölünerek hesap edilmektedir.												
Kaynak	TÜİK Hayat Tabloları (TÜİK, 2020)												
Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	50,0	50,0	50,8	50,8	52,0	52,4	52,4	52,2	52,0	52,0	52,4	52,8	52,8
Erkek	45,6	45,6	46,6	46,6	47,4	48,0	48,0	47,8	47,8	47,6	48,0	48,4	48,4
Kadın	54,0	54,0	54,8	54,8	56,4	56,6	56,4	56,4	56,2	56,6	56,6	57,0	57,0

4.2. 55 yaşında iken sağlıklı yaşanan yılların beklenen yaşam süresindeki payı

Tanım	Kalan yaşam süresi içinde engelli olmayan yılların payına ilişkin hesaplamalar, Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) hayat tablosu verileri ile AYE'nin orijinal tanımına göre yapıldı. (TÜİK, 2020)												
Kaynak	TÜİK Hayat Tabloları (TÜİK, 2020)												
Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	48,6	48,6	48,6	48,6	48,6	48,6	48,6	48,6	45,0	44,6	45,0	42,0	42,0
Erkek	57,4	57,4	57,4	57,4	57,4	57,4	57,4	57,4	53,6	53,8	54,2	51,7	51,7
Kadın	41,4	41,4	41,4	41,4	41,4	41,4	41,4	41,4	37,7	37,0	37,5	34,4	34,4

4.3. Zihinsel iyi olma hali

Tanım	Orijinal AYE ile aynı		
Kaynak	Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırması (European Quality of Life Survey (EQLS))		
Yıl	2007/2008	2011/2012	2016
Toplam	32,9	48,1	55,2
Erkek	39,0	53,0	51,4
Kadın	26,4	43,8	58,4

4.4. Bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanımı

Tanım	Hesaplamalar, Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) verileri ile AYE'nin orijinal tanımına göre yapıldı. Son 3 ay içerisinde hemen her gün veya haftada en az bir kez "55-74" yaş arası internet kullananların oranı.												
Kaynak	TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması (TÜİK, 2021b)												
Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	4,2	4,3	5,6	6,9	8,1	7,8	10,7	11,9	15,0	19,2	29,5	32,9	40,6
Erkek	7,5	6,7	9,2	11,1	13,3	12,4	15,7	16,5	21,1	25,4	37,0	41,0	48,9
Kadın	1,3	2,1	2,4	3,1	3,5	3,6	6,0	7,5	9,4	13,4	22,4	25,3	32,7

4.5. Sosyal bağlanma

Tanım	Günlük hayatlarında haftada en az bir defa arkadaşı, akrabası veya meslektaşları ile buluştuğunu veya hane dışından biriyle sosyal faaliyetlerde bulunduğunu belirten 55 yaş üstü kişilerin oranı.												
Kaynak	Avrupa Sosyal Araştırması (European Social Survey (core questionnaire)) Türkiye için araştırmanın sadece 4. fazı olan 2008 yılına ait bir değer vardır. Bu çalışmada tüm yıllarda o değer geçerli olarak alınmıştır. (ESS ERIC, 2022)												
Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	48,6	48,6	48,6	48,6	48,6	48,6	48,6	48,6	48,6	48,6	48,6	48,6	48,6
Erkek	51,4	51,4	51,4	51,4	51,4	51,4	51,4	51,4	51,4	51,4	51,4	51,4	51,4
Kadın	45,6	45,6	45,6	45,6	45,6	45,6	45,6	45,6	45,6	45,6	45,6	45,6	45,6

4.6. Eğitim düzeyi

Tanım	Hesaplamalar, Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) verileri ile AYE'nin orijinal tanımına göre yapıldı.												
Kaynak	TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması Sonuçları (TÜİK, 2021a)												
Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	12,0	12,5	12,3	13,0	14,0	14,4	14,6	15,5	16,3	16,9	17,6	18,8	20,3
Erkek	17,4	18,1	17,9	18,9	20,1	20,8	21,0	21,9	22,9	23,7	24,4	25,8	27,0
Kadın	7,2	7,6	7,3	7,7	8,5	8,5	8,8	9,7	10,3	10,7	11,3	12,2	14,0

Ek 2. Çalışma Kapsamında Kullanılan Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırması Verileri için UK DATA Service ile Yapılan Bireysel Protokol

Key project information

Title:

Active Aging Index Calculation for Turkey

Project id:

215687

Project expiry date:

7 October 2023

Project type:

Non-commercial

Project lead:

[Redacted] - UK Data Archive (UKDS)

Ek 3. Yıllara ve Cinsiyete Göre Medyan Yaş, 2008-2021

Cinsiyet ayrımında yıllara göre medyan(ortanca) yaş Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları, 2008-2021

YIL	[65+ nüfus]		
	TOPLAM	ERKEK	KADIN
2008	72,92	72,49	73,28
2009	73,09	72,63	73,46
2010	73,01	72,50	73,43
2011	73,02	72,48	73,46
2012	73,04	72,51	73,47
2013	72,99	72,45	73,42
2014	72,83	72,28	73,28
2015	72,74	72,18	73,21
2016	72,72	72,14	73,19
2017	72,69	72,09	73,19
2018	72,64	72,03	73,14
2019	72,61	72,02	73,09
2020	72,43	71,86	72,90
2021	72,22	71,62	72,72

Kaynak: TÜİK, 21.04.2022 tarih ve 48515 sayılı bilgi talebi cevabı.

Ek 4. Yıllara ve Yaş Grubuna Göre Yaşlı Nüfus ve Oranı, 2008-2021

Yaş grubuna göre yaşlı nüfus ve oranı, 2008-2021

Yıl	Nüfus						Oran(%)					
	Toplam	65-69	70-74	75-79	80-84	85+	Toplam	65-69	70-74	75-79	80-84	85+
2008	4 893 423	1 701 384	1 274 681	1 110 782	571 179	235 397	100,0	34,8	26,0	22,7	11,7	4,8
2010	5 327 736	1 807 292	1 420 784	1 118 047	664 301	317 312	100,0	33,9	26,7	21,0	12,5	6,0
2011	5 490 715	1 868 175	1 451 368	1 118 310	688 840	364 022	100,0	34,0	26,4	20,4	12,5	6,6
2012	5 682 003	1 928 386	1 500 126	1 102 126	745 666	405 699	100,0	33,9	26,4	19,4	13,1	7,1
2013	5 891 694	2 045 398	1 507 728	1 077 295	820 606	440 667	100,0	34,7	25,6	18,3	13,9	7,5
2014	6 192 962	2 215 704	1 557 235	1 104 178	840 410	475 435	100,0	35,8	25,1	17,8	13,6	7,7
2015	6 495 239	2 356 385	1 626 184	1 183 746	810 488	518 436	100,0	36,3	25,0	18,2	12,5	8,0
2016	6 651 503	2 412 537	1 680 492	1 202 050	809 325	547 099	100,0	36,3	25,3	18,1	12,2	8,2
2017	6 895 385	2 511 904	1 737 267	1 249 185	801 676	595 353	100,0	36,4	25,2	18,1	11,6	8,6
2018	7 186 204	2 612 207	1 856 922	1 262 550	793 736	660 789	100,0	36,4	25,8	17,6	11,0	9,2
2019	7 550 727	2 722 672	2 016 913	1 308 299	817 730	685 113	100,0	36,1	26,7	17,3	10,8	9,1
2020	7 953 555	2 938 715	2 131 705	1 355 346	861 199	666 590	100,0	36,9	26,8	17,0	10,8	8,4
2021	8 245 124	3 156 448	2 175 024	1 392 718	861 409	659 525	100,0	38,3	26,4	16,9	10,4	8,0

TÜİK İstatistiklerle Yaşlılar, 2021